Regeringens proposition
1981/82: 109

med förslag till ny lagstiftning om Sveriges riksvapen och Sveriges flagga;

beslutad den 4 februari 1982.

Regeringen förelägger riksdagen vad som har tagits upp i bifogade utdrag av regeringsprotokoll för den åtgärd och det ändamål som framgår av föredragandens hemställan.

På regeringens vägnar

THORBJÖRN FÄLLDIN

CARL AXEL PETRI

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en modernisering av den gällande lagstiftningen om Sveriges vapen och flagga som tillkom i början av 1900-talet. Bl. a. föreslås att de allmänna flaggdagarna skall fastställas officiellt genom en av regeringen beslutad förordning. F. n. finns det utanför försvarsmakten inga officiellt fastställda föreskrifter på detta område. I förhållande till vad som nu allmänt tillämpas förordas i propositionen att antalet allmänna flaggdagar ökas med två, dagen för riksdagsval och FN-dagen (den 24 oktober). Vidare föreslås i propositionen att Svenska flaggans dag den 6 juni skall få officiell karaktär av Sveriges nationaldag.

Lagstiftningen föreslås träda i kraft den 1 januari 1983.

1 Förslag till

Lag om Sveriges riksvapen

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Sverige har två riksvapen, stora riksvapnet, som också är statschefens personliga vapen, och lilla riksvapnet. Riksvapnen används som symboler för den svenska staten.

Stora riksvapnet bör endast när det finns särskilda skäl användas av andra än statschefen, riksdagen, regeringen, departementen, utrikesrepresentationen och försvarsmakten.

Statschefen kan ge andra medlemmar av det kungliga huset tillåtelse att som personligt vapen bruka stora riksvapnet med de ändringar och tillägg som statschefen bestämmer.

2 § Stora riksvapnet utgörs av en blå huvudsköld, kvadrerad genom ett kors av guld med utböjda armar, samt en hjärtsköld som innehåller det kungliga husets dynastivapen.

Huvudsköldens första och fjärde fält innehåller tre öppna kronor av guld, ordnade två över en. Huvudsköldens andra och tredje fält innehåller tre ginbalksvis gående strömmar av silver, överlagda med ett upprest, med öppen krona krönt lejon av guld med röd tunga samt röda tänder och klor.

Hjärtskölden är kluven. Första fältet innehåller Vasaättens vapen: ett i blått, silver och rött styckat fält, belagt med en vase av guld. Andra fältet innehåller ätten Bernadottes vapen: i blått fält en ur vatten uppskjutande bro med tre valv och två krenelerade torn, allt av silver, däröver en örn av guld med vänstervänt huvud och sänkta vingar gripande om en åskvigg av guld samt överst Karlavagnens stjärnbild av guld.

Huvudskölden är krönt med en kunglig krona och omges av serafimerordens insignier.

Sköldhållare är två tillbakaseende, med kunglig krona krönta lejon med kluvna svansar samt röda tungor, tänder och klor. Lejonen står på ett postament av guld.

Det hela omges av en med kunglig krona krönt hermelinsfodrad vapenmantel av purpur med frans av guld och uppknuten med tofsprydda snören av guld.

Stora riksvapnet får brukas även utan ordensinsignier, sköldhållare, postament eller vapenmantel.

3 § Lilla riksvapnet består av en med kunglig krona krönt blå sköld med tre öppna kronor av guld, ordnade två över en.

Skölden får omges av Serafimerordens insignier.

Såsom lilla riksvapnet skall också anses tre öppna kronor av guld, ordnade två över en, utan sköld och kunglig krona.

Myndigheter som använder lilla riksvapnet får till vapnet foga emblem som symboliserar deras verksamhet. Innan ett vapen med sådant tillägg tas i bruk, bör yttrande inhämtas från statens heraldiska nämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983, då lagen (1908:65 s. 1) om rikets vapen skall upphöra att gälla.

2 Förslag till

Lag om Sveriges flagga

Härigenom föreskrivs följande.

1 § Sveriges flagga är blå med ett gult kors. Korset är vinkelrätt ställt mot flaggans kanter.

2 § Flaggan är tvärskuren eller tretungad.

Den tvärskurna flaggans höjd förhåller sig till dess längd som 10 till 16. På de inre fälten förhåller sig höjden till längden som 4 till 5 och på de yttre som 4 till 9.

Den tretungade flaggans höjd är hälften av dess längd, tungorna medräknade. De yttre fälten är, bortsett från tungorna, lika stora som de inre, och fältens höjd förhåller sig till deras längd som 4 till 5. De yttre tungornas ytterkanter bildar inte vinkel med flaggans över- eller underkant. Tungorna utgör förlängningar av de yttre fälten och korsarmen.

Korsarmarnas bredd motsvarar hälften av höjden på vart och ett av fälten.

3 § Flaggans färg är ljust mellanblå på fälten och guldgul på korset.

Närmare föreskrifter om färgnyanserna meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

4 § Statschefen och med dennes tillstånd andra medlemmar av det kungliga huset får använda tretungad flagga med eller utan stora eller lilla riksvapnet på ett vitt fält i korsets mitt.

Inom försvarsmakten används den tretungade flaggan som örlogsflagga. När en sådan flagga är befälstecken, markeras detta genom en särskild beteckning i övre inre fältet.

I övrigt används den tvärskurna flaggan.

Flaggan får inte i vidare mån än som följer av första och andra styckena förses med märken, bokstäver eller andra tecken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1983, då lagen (1906:55 s. 1) angående rikets flagga skall upphöra att gälla.

JUSTITIEDEPARTEMENTET

Utdrag
PROTOKOLL
vid regeringssammanträde
1982-02-04

Närvarande: statsministern Fälldin, ordförande, och statsråden Ullsten, Wikström, Friggebo, Dahlgren, Åsling, Söder, Johansson, Wirtén, Andersson, Boo, Petri, Eliasson, Gustafsson, Elmstedt, Tillander, Ahrland, Molin

Föredragande: statsrådet Petri

Proposition med förslag till ny lagstiftning om Sveriges riksvapen och Sveriges flagga

---

1 Inledning

Frågor om Sveriges flagga och Sveriges riksvapen regleras f. n. i lagen (1906: 55 s. 1) angående rikets flagga och lagen (1908: 65 s. 1) om rikets vapen. Till flagglagen ansluter sig kungörelsen (1908: 119 s. 1) angående likare å mönsterfärger för rikets flagga.

Det ärende om en översyn av denna lagstiftning som jag nu vill anmäla har varit aktuellt sedan lång tid tillbaka. Det har sitt egentliga ursprung i en hemställan från riksdagen år 1949 (rskr 1949: 82 och 1949: 248) om en översyn av lagstiftningen om rikets vapen och om en enhetlig ordning för rikets samtliga allmänna flaggdagar. Redan dessförinnan hade dåvarande riksheraldikerämbetet år 1948 i en skrivelse till chefen för justitiedepartementet påtalat vissa brister i lagstiftningen om rikets vapen. År 1961 återkom riksdagen i skrivelse (rskr 1961: 94) till Kungl. Maj:t till frågan om de allmänna flaggdagarna. I december samma år bemyndigades chefen för justitiedepartementet att tillkalla en sakkunnig för att verkställa utredning angående rikets vapen och flagga m. m. Den tillkallade utredningsmannen[1] avlämnade i maj 1966 betänkandet (SOU 1966: 62) Rikets vapen och flagga.

Betänkandet innehöll förslag till nya lagar om rikets vapen och flagga. Det senare förslaget kompletterades med förslag till en kungörelse angående allmänna flaggdagar och annan officiell flaggning och till en kungörelse angående färgerna i rikets flagga.

Dessutom innehöll betänkandet förslag till en sådan förteckning över svenska statsemblem samt officiella märken och stämplar, som förutsätts i

[1] Presidenten Mauritz Wijnbladh.

Pariskonventionen den 20 mars 1883 för skydd av den industriella äganderätten.

Slutligen framlades i betänkandet dels resultatet av en undersökning beträffande begreppet "rikets höghetstecken", dels förslag till lag om ändring i den då gällande lagen (1960: 646) om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar.

Betänkandet remissbehandlades. Ett trettiotal yttranden avgavs.[1]

Både vid remissbehandlingen och i andra sammanhang har utredningsarbetet bedömts innefatta en noggrann och värdefull analys av åtskilliga problem som sammanhänger med de olika behandlade frågorna. På en del punkter fick betänkandet dock ett något blandat mottagande, och frågan om ny lagstiftning ansågs av flera skäl inte ha någon omedelbar aktualitet. Det bedömdes bl. a. vara lämpligt att avvakta den grundlagsreform, som då förbereddes.

Jag vill här nämna att utredningsmannens förslag till ändring i lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar har beaktats i samband med att 1960 års lag år 1970 ersattes av en ny lag med samma namn (SFS 1970:498). Även i ett annat hänseende saknar utredningsmannens överväganden numera aktualitet. Jag syftar här på att begreppet "rikets höghetstecken" inte längre har rättslig betydelse, sedan brottet "skymfande av rikssymbol", i vars brottsbeskrivning det angivna begreppet ingick, år 1971 utmönstrades ur brottsbalken.

När frågan om att slutföra översynen av lagstiftningen om Sveriges vapen och Sveriges flagga togs upp i justitiedepartementet, talade flera skäl mot att lägga 1966 års utredningsförslag direkt till grund för en proposition. Dels hade avsevärd tid förflutit sedan betänkandet avlämnades, dels fanns det av olika skäl anledning att på en del punkter numera förorda andra lösningar än dem som föreslagits i betänkandet. Därför upprättades inom departementet promemorian (Ds Ju 1981:4) Sveriges riksvapen och Sveriges flagga, som innehåller förslag till nya lagar om Sveriges riksvapen och flagga och vidare förslag till förordningar om allmänna flaggdagar och om riktlinjer för färgerna i Sveriges flagga. Slutligen redovisas i promemorian vissa överväganden angående en förteckning över svenska statsemblem m. m. enligt 1883 års Pariskonvention. Promemorian har remissbehandlats. Till regeringsprotokollet i detta ärende bör promemorian fogas som *bilaga 1* och en förteckning över remissinstanserna och en sammanställning av deras yttranden som *bilaga 2*.

Författningsförslagen i promemorian har tillstyrkts så gott som genomgående. Även jag ansluter mig i princip till dem. Endast på några få punkter finns det enligt min mening anledning att förorda mindre justeringar. De överväganden och förslag som redovisas i promemorian ställer jag mig sålunda bakom, i den mån annat inte framgår av det följande. Detta

[1] Remissinstanserna finns förtecknade i bilaga 1 avsnitt 1.

innebär bl. a. att riksdagen bör föreläggas förslag till ny lagstiftning om rikets vapen och flagga.

I fortsättningen kommer jag att beröra även vissa frågor beträffande vilka det ankommer på regeringen att fatta beslut. I propositionen tas dock inte upp det i promemorian behandlade spörsmålet om upprättande av en förteckning över svenska statsemblem m. m. enligt 1883 års Pariskonvention. Denna fråga, vari beslut från riksdagens sida inte erfordras, övervägs f. n. inom handelsdepartementet.

2 Sveriges riksvapen

Enligt 1 § i *1908 års lag* är rikets vapen två, stora vapnet och lilla vapnet. Stora vapnet beskrivs i 2 §. Paragrafen lyder.

Stora riksvapnet består av en genom ett utböjt guldkors fyrdelad sköld med hjärtsköld.

Huvudsköldens fyra fält äro blå, första och fjärde fälten med tre kronor av guld, två ställda över den tredje, samt andra och tredje fälten med tre ginbalksvis gående strömmar av silver, belagda med ett krönt gyllene lejon med röd utsträckt tunga.

Hjärtskölden är kluven i två fält. Första fältet är bandvis tredelat i blått, silver och rött med en däröver ställd vase av guld. Andra fältet är blått med en i silvervatten stående bro i tre spann med två krenelerade torn av silver. Över bron sitter en gyllene örn, och i fältets översta del synes karlavagnens stjärnbild av guld.

Sköldhållare äro två tillbakaseende lejon av guld med kluvna svansar och röda utsträckta tungor. Lejonen krönas med kunglig krona.

Skölden täckes av en kunglig krona, och kring densamma hänga serafimerordens insignier.

Hela vapnet omgives av ett vapentält under kunglig krona.

Stora riksvapnet må brukas även utan sköldhållare, ordensinsignier eller vapentält.

Lilla riksvapnet beskrivs i 3 § på följande sätt.

Lilla riksvapnet utgöres av en blå sköld med tre konor av guld, ställda två över den tredje. Skölden är täckt av en kunglig krona och omgiven av serafimerordens insignier. Vapnet må dock brukas även utan dessa insignier.

Lagens 4 § innehåller ansvarsbestämmelser. Om någon offentligen brukar vapen eller märke som utgör en sådan efterbildning av stora eller lilla riksvapnet som i väsentliga delar skiljer sig från det efterbildade skall han dömas till böter fr. o. m. tio t. o. m. 100 kronor. Detsamma gäller den som håller ett sådant vapen eller märke till salu.

Bortsett från den sistnämnda speciella bestämmelsen innehåller lagen inga föreskrifter om användningen av de båda riksvapnen.

Såvitt gäller användning av riksvapnen i näringsverksamhet finns bestämmelser i den tidigare omnämnda lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar. Enligt 1 § i denna lag får ett statsvapen, en statsflagga eller ett annat statsemblem eller en statlig kontroll- eller garantibeteckning inte utan vederbörligt tillstånd användas i varumärke eller något annat kännetecken för varor eller tjänster. Detsamma gäller andra beteckningar, som hänsyftar på svenska staten och därigenom ger kännetecknet en officiell karaktär. Statsvapen får inte heller på annat sätt än som kännetecken användas i näringsverksamhet utan vederbörligt tillstånd. De nu berörda reglerna gäller också beteckningar som lätt kan förväxlas med en beteckning vilken i enlighet med det anförda är skyddad. Kompletterande regler finns i varumärkeslagen (1960:644) och mönsterskyddslagen (1970:485). Frågor om tillstånd prövas av kommerskollegium, i regel efter yttrande av riksarkivets heraldiska sektion eller statens heraldiska nämnd.

I *promemorian* framhålls att det sedan lång tid tillbaka har gjorts gällande att beskrivningen av de båda riksvapnen i 1908.års lag är otillfredsställande i en del hänseenden (jfr bl. a. KU 1949:6 och 1979/80:26). Att avhjälpa dessa brister är enligt promemorian önskvärt, inte minst med hänsyn till den inom heraldiken rådande principen att det är den verbala vapenbeskrivningen som bestämmer vapnets innehåll medan dess form och närmare utseende kan växla beroende på konstnären, tidsandan och andra faktorer.

Några ändringar i sak beträffande vapnens utseende föreslås inte i promemorian. I huvudsaklig överensstämmelse med utredningsmannens förslag år 1966 förordas en del smärre ändringar i syfte att beskrivningen skall återge vapenbilden tydligare och bättre stämma överens med vedertagen heraldisk terminologi. Jag kan i detta hänseende hänvisa till promemorian (avsnitt 2.3.1 och 2.5.1).

När det gäller lilla riksvapnet erinras i promemorian om att utredningsmannen föreslog att det liksom stora vapnet skulle få användas med sköldhållare och postament. I promemorian förordas dock att lilla riksvapnet även i fortsättningen skall användas i nuvarande enkla utformning, utan dessa särskilda rang- och värdighetstecken.

En annan fråga om lilla riksvapnet som diskuteras i promemorian är den om vapnet kan återges utan sköld med bibehållen vapenkaraktär. Klart är, enligt vad som framhålls i promemorian, att lilla vapnet i praktiken mycket ofta används utan sköld och även i denna utformning allmänt uppfattas som Sveriges vapen. Från heraldisk synpunkt torde det dock vara tveksamt om det är korrekt att beteckna en vapenbild utan sköld som ett vapen. I promemorian förordas, liksom tidigare av utredningsmannen, att varje återgivande av de tre kronorna ställda två över den tredje skall anses utgöra lilla riksvapnet. En uttrycklig regel föreslås härom. Om de tre kronorna däremot anordnas på annat sätt än två över den tredje, t. ex. vertikalt eller horisontellt, bör de enligt promemorian inte anses som lilla

riksvapnet. Enligt promemorian hindrar detta inte att de tre kronorna även med en sådan återgivning – som förekommer t. ex. i vissa länsvapen – måste anses utgöra en erkänd symbol för landet och åtnjuta skydd enligt de tidigare redovisade bestämmelserna i lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar samt varumärkes- och mönsterskyddslagen.

Trots att vapenbeskrivningarna anger färger, kan vapenbilderna enligt promemorian med bibehållen vapenkaraktär återges även exempelvis i svartvitt.

När det gäller frågan om riksvapnens användning slås i promemorian inledningsvis fast att stora riksvapnet alltjämt bör betraktas som en symbol inte bara för konungen utan också – på samma sätt som lilla riksvapnet – för den svenska staten. I den f. n. oreglerade frågan hur riksvapnen bör användas inom statsverksamheten anförs i promemorian att det är mindre ändamålsenligt att ställa upp ett uttryckligt förbud för svenska myndigheter att använda en erkänd symbol för landet. Därför bör en regel i ämnet, som syftar till att inom den statliga verksamheten liksom hittills det lilla riksvapnet i allmänhet används, ha karaktär av rekommendation. I promemorian föreslås en regel av innehåll att stora riksvapnet endast när det finns särskilda skäl bör användas av andra än statschefen, riksdagen, regeringen, departementen och försvarsmakten. Det förutsätts i promemorian att även de angivna statsorganen som regel kommer att använda lilla riksvapnet.

Vid användning av lilla riksvapnet bör enligt promemorian en myndighet liksom hittills kunna till vapnet foga ett emblem som symboliserar myndighetens verksamhet. I sådana fall bör yttrande först inhämtas från statens heraldiska nämnd.

I promemorian föreslås att den gällande straffbestämmelsen för den som använder ett vapen i ett utförande som inte stämmer överens med de riktiga vapenbeskrivningarna slopas såsom obehövlig. Inte heller anses det i promemorian erforderligt att – vid sidan av vad som f. n. gäller för näringsverksamhet och som har redovisats tidigare – ställa upp ett särskilt förbud mot att utan tillstånd använda riksvapnen utanför statsverksamheten. Ett sådant förbud, som alltså inte finns f. n. men som förordades av utredningsmannen, skulle enligt promemorian i praktiken knappast få någon betydelse för att motverka missbruk men däremot kräva att man inrättar ett nytt tillståndsförfarande.

Enligt promemorian är de ändringar i bestämmelserna om Sveriges riksvapen som föreslås där så ingripande att 1908 års lag i ämnet bör ersättas av en ny författning. I frågan vilken statsrättslig valör, lag eller förordning, denna nya författning bör ha erinras om att den nuvarande regeringsformen – i motsats till 1809 års – inte innehåller någon bestämmelse som uttryckligen kräver att en reglering av Sveriges riksvapen och Sveriges flagga får lagform. Det bör emellertid enligt promemorian beaktas att grundlagberedningen i sin motivering uttalade att riksdagens möjlighet

att medverka vid förändringar i nu aktuella hänseenden var garanterad utan särskilt grundlagsstöd med hänsyn till att de nuvarande bestämmelserna har lagform och sålunda inte kan upphävas eller ändras annat än genom en ny lag (SOU 1972:15 s. 318). Någon erinran mot detta uttalande gjordes inte vare sig vid departementsbehandlingen eller i riksdagen. Detta tyder enligt promemorian närmast på att grundlagsstiftaren har utgått från att bestämmelser om riksvapnen även i fortsättningen bör meddelas genom lag, en ordning för vilken också principiella skäl sägs tala. I enlighet med det anförda innehåller promemorian ett förslag till ny lag om Sveriges riksvapen.

Som framgår av vad jag anförde inledningsvis har förslaget till ny lag om Sveriges riksvapen nästan genomgående tillstyrkts vid *remissbehandlingen*. Jag återkommer till några särskilda uttalanden från vissa remissinstansers sida i det följande.

För egen del ansluter jag mig, som jag redan har nämnt, i princip till övervägandena och förslagen i promemorian.

Promemorians förslag till beskrivning av stora riksvapnet bör sålunda godtas med några redaktionella justeringar som påpekanden under remissbehandlingen har gett anledning till.

Även förslaget till beskrivning av lilla riksvapnet, som nästan helt överensstämmer med gällande rätt, bör enligt min mening godtas. I sak biträder jag också den uppfattningen att varje återgivande av de tre kronorna två ställda över den tredje bör anses som en avbildning av lilla vapnet. Då det i enlighet med vad som har påpekats i promemorian och under remissbehandlingen kan vara tveksamt i vad mån en vapenbild utan sköld är ett vapen i strikt heraldisk mening, bör saken i lagtexten lämpligen uttryckas så att de tre kronorna ordnade två över en men utan sköld skall *anses som* lilla riksvapnet.

I anslutning till denna fråga har kommerskollegium invänt mot ett uttalande i promemorian att de tre kronorna, även om de är anordnade på annat sätt än två över en, måste anses utgöra en erkänd symbol för Sverige och därför åtnjuta skydd enligt lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar samt därtill anslutande författningar. Kollegiet menar att man här måste skilja på sådana fall där kronorna är placerade på ett sådant sätt att anordningen är förväxlingsbar med lilla riksvapnet och sådana fall, t. ex. tre kronor placerade en och en över varandra, där någon förväxlingsrisk inte finns. Endast i den första typen av fall menar kollegiet att kronorna åtnjuter skydd enligt den nämnda lagen. Kollegiet har efterlyst ett klarläggande motivuttalande i frågan.

Mot vad kommerskollegiet har anfört har jag i och för sig ingen erinran. Det bör dock påpekas att även annan beteckning än ett vapen eller ett därmed förväxlingsbart emblem kan åtnjuta skydd enligt den nyss berörda lagstiftningen, om beteckningen hänsyftar på svenska staten och därmed ger kännetecknet en officiell karaktär. Huruvida en återgivning av de tre kronorna ordnade på annat sätt än två över en i något fall kan bedömas

som skyddad enligt de aktuella reglerna är en rättstillämpningsfråga som får bedömas från fall till fall. Att det uttalande i frågan som har gjorts i promemorian för alltför långt finner jag dock klart.

Med anledning av andra remissuttalanden vill jag vidare påpeka att bestämmandet av exakt nyans av en färg i samband med att en bild av något av riksvapnen framställs torde höra till de frågor, där enligt vedertagen heraldisk uppfattning konstnären har en viss frihet så länge han håller sig till de färger som anges i vapenbeskrivningen. Att närmare reglera denna fråga synes därför inte påkallat.

När det sedan gäller användningen av de båda riksvapnen ansluter jag mig helt till uppfattningen i promemorian att regleringen bör ha formen av en rekommendation och att den rekommendationen bör innehålla att stora riksvapnet normalt inte används av andra än statschefen och vissa andra uppräknade statsorgan. Som anförs i promemorian kan det f. ö. förutsättas att även de i rekommendationen särskilt nämnda organen – utom naturligtvis statschefen som har stora vapnet som personligt vapen – som regel kommer att använda lilla riksvapnet.

Utöver de i promemorian uppräknade statsorganen kan det enligt min mening dock vara lämpligt att även de svenska beskickningarna utomlands, som ju företräder regeringen, omnämns bland dem som mera normalt bör kunna använda stora riksvapnet. Detsamma bör då gälla de svenska delegationerna och konsulaten, dvs. hela utrikesrepresentationen. Självfallet bör detta inte få tas till intäkt för några åtgärder som drar särskilda kostnader såsom utbyte av stämplar, sigill eller skyltar.

Rekommendationen bör vidare i enlighet med promemorieförslaget hålla en möjlighet öppen för även andra än de uppräknade organen att använda stora riksvapnet, om det föreligger "särskilda skäl". Som exempel på särskilda skäl som bör kunna föranleda att stora riksvapnet används av andra statsorgan än de särskilt angivna har i promemorian nämnts att vapnet ingår i en dekorativ utsmyckning av den byggnad där en myndighet är inrymd. Vid högtidliga tillfällen bör vapnet enligt promemorian också kunna användas under förutsättning att myndigheten har tillgång till en representativ återgivning. Övergångsvis bör särskilda skäl också kunna vara att vapnet redan är anbragt på tjänstebil, sigill, brevpapper eller visitkort. Ett annat fall kan vara att stora vapnet av ålder har brukat användas vid expeditioner av visst slag. Så har t. ex. patentverket vid remissbehandlingen påpekat att verket sedan gammalt har använt stora riksvapnet bl. a. på patentbrev och menat att detta bruk bör kunna fortsätta inom ramen för den föreslagna regeln. Jag delar denna uppfattning.

Sammanfattningsvis anser jag alltså att riksdagen bör föreläggas ett förslag till en ny lag om Sveriges riksvapen, avsedd att ersätta 1908 års lag i ämnet, och att denna – i allt väsentligt i enlighet med promemorieförslaget – bör innehålla beskrivningar av stora och lilla riksvapnet och vissa regler om användningen av vapnen inom statsverksamheten.

Den nya lagen bör träda i kraft den 1 januari 1983.

3 Sveriges flagga

I *1906 års lag angående rikets flagga* sägs i 1 § att svenska flaggan är blå med gult kors. Korset skall dela flaggan i fyra rätvinkliga, lika höga fält. Enligt 2 § skall flaggan vara tvärskuren, utom när den används som örlogsflagga då den skall vara tretungad. I paragrafen anges vidare på vilka militära etablissemang örlogsflagga skall hissas. I 3 § ges närmare regler om flaggans färger. Färgen på flaggans sidofält skall vara ljust mellanblå och på korset guldgul. Enligt paragrafen skall vidare s.k. likare på mönsterfärger tillhandahållas på de ställen regeringen bestämmer. I kungörelsen angående likare å mönsterfärger för rikets flagga föreskrivs att sådana likare av ylle och av bomull skall förvaras hos vissa angivna myndigheter, bl.a. länsstyrelserna. Om en likare genom blekning eller på annat sätt förändras eller skadas, skall myndigheten begära hos "chefen för civildepartementet" att få en ny likare.

Flaggans proportioner regleras i 4 § flagglagen. På tvärskurna flaggor skall flaggans längd förhålla sig till dess höjd som 16 till 10. På fälten skall längden förhålla sig till höjden, för de inre fälten som 5 till 4 och för de yttre som 9 till 4. På tretungade flaggor skall flaggans hela längd med tungor vara dubbelt så stor som höjden, och de yttre fälten skall, tungorna oräknade, vara lika stora som de inre fälten. Fältens längd skall förhålla sig till höjden som 5 till 4. Tungorna skall vara lika långa. De yttre tungornas ytterkanter får inte bilda vinkel med flaggans över- eller underkant. På båda flaggtyperna skall korsets bredd vara hälften så stor som fältens höjd.

I 5 § föreskrivs att konungen och, med hans tillstånd, medlemmar av det kungliga huset får använda tretungad flagga och att flaggan då kan förses med rikets vapen. Vidare ges bestämmelser om att den tretungade flaggan kan kompletteras med befälstecken. I denna paragraf sägs slutligen att flaggan i övrigt inte får förses med bokstäver, märken eller andra tecken.

Straffbestämmelser för den som brukar tretungad flagga där sådan inte får användas finns i 6 §. Det är också straffbelagt att använda flagga på vilken det obehörigen har anbragts ett märke, en bokstav eller något annat tecken och att saluhålla flaggor som till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad som har föreskrivits eller som inte håller föreskrivna inbördes mått. Straffbestämmelserna tar enligt paragrafen sikte på alla flaggor med vinkelrätt gult kors på blå botten.

Vissa speciella bestämmelser med syfte att hindra obehörig användning av svenska flaggan och Sveriges riksvapen i näringsverksamhet finns i varumärkeslagen, i mönsterskyddslagen och i lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar (jfr avsnitt 2).

Om flaggning på vissa bestämda dagar finns – bortsett från försvarsmaktens område – inga bindande föreskrifter. Emellertid har alltsedan år 1939 i den vanliga almamackan angetts s.k. allmänna flaggdagar. Denna förteckning över flaggdagar har karaktären av en inofficiell rekommenda-

tion. Den har tillkommit på initiativ av bestyrelsen för svenska flaggans dag (numera: Stiftelsen Svenska Flaggan).

De allmänna flaggdagarna, som numera är femton till antalet, är år 1982 följande: den 1 januari (nyårsdagen), den 28 januari (konungens namnsdag), den 12 mars (kronprinsessans namnsdag), den 11 april (påskdagen), den 30 april (konungens födelsedag), den 1 maj, den 30 maj (pingstdagen), den 6 juni (svenska flaggans dag), den 26 juni (midsommardagen), den 14 juli (kronprinsessans födelsedag), den 8 augusti (drottningens namnsdag), den 6 november (Gustav Adolfsdagen), den 10 december (Nobeldagen), den 23 december (drottningens födelsedag) och den 25 december (juldagen).

Enligt tjänstereglementet för försvarsmakten skall tvärskuren flagga hissas inom försvarsmakten på allmänna flaggdagar på alla flaggstänger utom sådana där örlogsflagga är hissad varje dag. Även utom försvarsmakten är flaggning vanlig på de allmänna flaggdagarna, både hos statliga och kommunala myndigheter och bland allmänheten.

I *promemorian* behandlas i olika avsnitt frågorna om flaggningsplikten, de allmänna flaggdagarna, flaggans proportioner, flaggans färger, den tretungade flaggans användning, straffsanktioner, tiden för flaggans hissande och halande och formen för en ny reglering.

Tanken att införa en skyldighet att på de allmänna flaggdagarna flagga på alla byggnader som inrymmer statliga myndigheter och institutioner – något som föreslogs av utredningsmannen – avvisas i promemorian. Ekonomiska och praktiska skäl sägs tala mot det. Flaggningsfrågan bör därför liksom hittills lämnas oreglerad utanför försvarsmakten. Detta innebär att varje civil myndighet själv utifrån praktiska och andra överväganden får avgöra i vilken utsträckning seden att flagga på de allmänna flaggdagarna lämpligen kan upprätthållas.

I promemorian erinras vidare om att det är ett gammalt önskemål, som vid åtskilliga tillfällen har behandlats i riksdagen (se senast KU 1977/78: 3), att en förteckning över de allmänna flaggdagarna skall fastställas officiellt. I promemorian föreslås att så sker i detta sammanhang. Beträffande frågan vilka dagar som bör tas upp som flaggdagar påpekas att de nuvarande flaggdagarna i princip har varit oförändrade i drygt 40 år och att de således har vuxit sig in i allmänhetens medvetande. Därför bör ingen av dem uteslutas utan starka skäl. Enligt promemorian kan sådana skäl knappast åberopas beträffande någon av dagarna. De nuvarande 15 allmänna flaggdagarna bör alltså behållas. Vidare föreslås två nya flaggdagar, i båda fallen med hänsyn bl. a. till uttalanden från riksdagens sida. Dels förordas att dag för riksdagsval, som f. n. sammanfaller med dag för kommunalval, blir allmän flaggdag (jfr KU 1973:10 och 1977/78:3), dels föreslås detsamma gälla FN-dagen, den 24 oktober (jfr UU 1973: 4 och 1978/79: 21).

För att det skall bli möjligt att utan riksdagsbehandling ändra i förteckningen när ändrade förhållanden rörande de kungliga flaggdagarna inträffar

rekommenderas i promemorian att de allmänna flaggdagarna anges inte i flagglagen utan i en förordning. I denna bör, enligt vad som vidare förordas i promemorian, den 6 juni inte bara betecknas som "Svenska flaggans dag" utan även som "Sveriges nationaldag". Därmed skulle man för första gången författningsmässigt ge uttryck åt att den aktuella dagen skall anses som nationaldag. Att dagen numera har denna karaktär är allmänt erkänt och har uttalats av riksdagen bl. a. vid 1979/80 års riksmöte (KU 1979/80: 25).

Att särskilda regler införs om tillfällig flaggning på statliga byggnader, vilket förordades av utredningsmannen, anses i promemorian obehövligt.

Enligt promemorian har erinringar riktats mot den svenska flaggans nuvarande proportioner både från praktiska och estetiska synpunkter. Men flaggan har haft dessa enligt det s. k. gyllene snittet bestämda proportioner i vart fall under 75 år. Allmänheten har sålunda vant sig vid dessa, och det torde finnas flera miljoner flaggor med de nu föreskrivna proportionerna i bruk. Eftersom dessa flaggor enligt promemorian måste godtas även efter en eventuell ändring av proportionerna, skulle konsekvensen av en sådan ändring bli att den svenska flaggan under överskådlig tid fick två alternativa utformningar. Med hänsyn härtill och till att den kritik som har riktats mot de nuvarande proportionerna inte kan bedömas som avgörande, förordas att dessa behålls.

När det gäller flaggans färger påpekas i promemorian att det numera föreligger osäkerhet om hur dessa, "ljust mellanblå" och "guldgul", mera exakt bör se ut. Av de likare som gavs ut år 1908 har en del förkommit, och de återstående exemplaren har av allt att döma undergått förändringar i färgen sedan sin tillkomst. I 1908 års kungörelse om likare ges en särskild beskrivning av förfaringssättet vid färgningen, men inte heller denna ger numera enligt promemorian tillräcklig ledning. I promemorian rekommenderas att statens provningsanstalt får i uppdrag att ge de närmare riktlinjer för färgerna i flaggan som behövs. Provningsanstalten bör därvid samråda med statens heraldiska nämnd och konstakademien. Utgångspunkten bör vara vad som kan utrönas i fråga om de färgnyanser som var avsedda vid flagglagens tillkomst, men även estetiska synpunkter bör vägas in före färgernas slutliga fastställande. Det understryks dock i promemorian att någon återgång till de nyanser som tillämpades under 1800-talet (då fälten hade en närmast svartblå nyans) eller dessförinnan inte bör ske. Den nuvarande beskrivningen – "ljust mellanblå" och "guldgul" – bör behållas i en ny reglering.

Föreskriften att färgen skall vara ljust mellanblå på flaggans sidofält och guldgul på korset bör enligt promemorian alltjämt tas in i lag. I lag bör vidare anges att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om färgerna. Med tillämpning av denna delegeringsbestämmelse bör sedan regeringen i förordningens form uppdra åt statens provningsanstalt att meddela föreskrifter om riktlinjer för flaggans färger.

Den tretungade flaggan föreslås i promemorian få ett oförändrat användningsområde, dvs. inom det kungliga huset och försvarsmakten. Visserligen torde enligt promemorian goda skäl kunna åberopas för att denna flagga ursprungligen var att se som en statsflagga. Men att bryta med den rådande ordningen, som har en i vart fall drygt 70-årig tradition bakom sig, och nu göra den tretungade flaggan till en mera allmän statsflagga skulle enligt promemorian sannolikt leda till åtskilliga komplikationer. Att – som utredningsmannen föreslog – förbehålla den för endast vissa civila myndigheter ter sig å andra sidan omotiverat. I promemorian erinras vidare om att riksdagen så sent som år 1955 avvisade tanken på en förändring av den tretungade flaggans användning (KU 1955:13). De nu redovisade skälen har i promemorian ansetts böra leda till att gällande ordning behålls.

De nuvarande straffbestämmelserna för den som saluhåller flaggor vilka till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad som är föreskrivet eller inte håller föreskrivna proportioner anses i promemorian inte längre vara erforderliga och föreslås slopade. Detsamma föreslås beträffande de andra två gällande straffbestämmelserna, nämligen för den som använder tretungad flagga där sådan inte får föras och för den som använder en flagga på vilken det obehörigen har anbringats märken, bokstäver eller andra tecken.

Såvitt rör tiden för flaggans hissande och halande påpekas i promemorian att det enligt tjänstereglementet för försvarsmakten f. n. gäller att flaggan skall hissas kl. 8.00 under månaderna mars–oktober och kl. 9.00 under övrig del av året samt att den skall halas vid solens nedgång, dock senast kl. 21.00. I promemorian förordas att några författningsbestämmelser i detta ämne med tillämpning utanför försvarsmakten inte meddelas. Med sådana bestämmelser skulle man nämligen riskera att onödigtvis hämma framför allt den enskilda flaggningen, som det enligt promemorian i stället är angeläget att uppmuntra.

Slutligen anges i promemorian att de grundläggande bestämmelserna om Sveriges flagga av samma skäl som gäller Sveriges riksvapen (jfr avsnitt 2) bör meddelas genom lag. Till promemorian har fogats förslag till en ny lag i ämnet, avsedd att ersätta 1906 års flagglag. Vidare har upprättats förslag till en förordning om allmänna flaggdagar och till en förordning om riktlinjer för färgerna i Sveriges flagga.

De olika förslagen i promemorian rörande flaggan har under *remissbehandlingen* godtagits så gott som enhälligt. Till vissa särskilda uttalanden återkommer jag strax.

För egen del kan jag, liksom remissinstanserna, även när det gäller Sveriges flagga i allt väsentligt biträda övervägandena och förslagen i promemorian. Vad som framkommit under remissbehandlingen ger dock anledning till en mindre justering i ett avseende, nämligen när det gäller formerna att bestämma de närmare riktlinjerna för färgerna i flaggan.

Beträffande flaggans färger bör till en början slås fast att utgångspunkten skall vara att de nyanser som nu allmänt tillämpas i princip skall behållas.

Någon återgång till tidigare brukade, mörkare nyanser skall alltså inte ske. Med denna utgångspunkt är det enligt min mening naturligt att flaggans färger i författningstext beskrivs inte bara med orden "blå" och "gul" utan – liksom i gällande lag – med förtydligandet att färgen är "ljust mellanblå" på fälten och "guldgul" på korset.

Som framgår av promemorian är det dock numera inte möjligt att med säkerhet konstatera vilka nyanser som avsågs i 1906 års flagglag. Det är därför nödvändigt att komplettera de angivna beskrivningarna av flaggans färger med mera exakta för att tillgodose dem som har behov härav, t. ex. tillverkare av flaggor.

Såsom har föreslagits i promemorian med instämmanden under remissbehandlingen bör de exakta nyanserna bestämmas med hjälp av en objektiv färgbestämningsmetod. Statens provningsanstalt, som i promemorian har föreslagits få i uppdrag att – efter visst samråd – meddela föreskrifter om riktlinjer för flaggans färger, har förklarat sig beredd att arbeta fram mätdata som underlag för en författning i detta ämne. Däremot har provningsanstalten uttalat att anstalten av principiella skäl inte bör vara provande institution och föreskrivande myndighet i samma typ av ärenden (jfr prop. 1977/78: 132 s. 21). Provningsanstalten förordar därför att regeringen direkt i förordning bestämmer flaggans korrekta färger, efter förslag av provningsanstalten. Min avsikt är att, om riksdagen godtar föreliggande förslag, senare anmäla den nu aktuella frågan för regeringen. Frågan om val av färgbestämningsmetod bör prövas under det fortsatta arbetet. I likhet med vad som har anförts i promemorian anser jag att de föreskrifter som meddelas inte bör få en absolut bindande karaktär utan mera tjäna som riktlinjer i ämnet.

Vad härefter avser frågan om tiden för flaggans hissande och halande vill jag fästa uppmärksamheten på att Stiftelsen Svenska Flaggan särskilt framhållit önskemålet att man inte genom onödig formalism hämmar enskild flaggning och resande av nya flaggstänger. Stiftelsen biträder den uppfattning som redovisas i promemorian, nämligen att några fasta författningsregler om tider för hissande och halande av flaggan inte bör införas utanför det område där sådana redan nu finns, dvs. försvarsmakten. Även jag ansluter mig till denna mening.

Också övriga delar av promemorieförslaget om Sveriges flagga, som här inte uttryckligen har berörts, bör genomföras. Sammanfattningsvis innebär detta att jag förordar att riksdagen föreläggs förslag till en ny lag om Sveriges flagga, som bl. a. reglerar flaggans form, färger och proportioner samt den tretungade flaggans användning. Föreskrifter om flaggningsplikt, tid för flaggans hissande och halande eller om straffsanktioner föreslås däremot inte. Om riksdagen bifaller lagförslaget, avser jag att för regeringen anmäla frågan om förordningar angående allmänna flaggdagar och riktlinjer för flaggans färger.

Den nya lagen bör träda i kraft den 1 januari 1983.

4 Hemställan

Med hänvisning till vad jag nu har anfört hemställer jag att regeringen

dels föreslår riksdagen att anta inom justitiedepartementet upprättade förslag till

1. lag om Sveriges riksvapen,
2. lag om Sveriges flagga,

dels bereder riksdagen tillfälle att ta del av vad jag har anfört i det föregående om en reglering av allmänna flaggdagar.

5 Beslut

Regeringen ansluter sig till föredragandens överväganden och beslutar att genom proposition förelägga riksdagen de förslag som föredraganden har lagt fram för den åtgärd och det ändamål som framgår av hans hemställan.

Bilaga 1

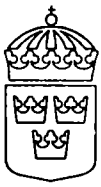

JUSTITIE-
DEPARTEMENTET

SVERIGES RIKSVAPEN OCH SVERIGES FLAGGA

Ds Ju 1981:4

Innehåll

1 Förslag till
Lag om Sveriges riksvapen ... 19
2 Förslag till
Lag om Sveriges flagga ... 20
3 Förslag till
Förordning om allmänna flaggdagar ... 20
4 Förslag till
Förordning om riktlinjer för färgerna i Sveriges flagga ... 21
1 Inledning ... 22
2 Sveriges riksvapen ... 24
2.1 Historik ... 24
2.2 Gällande bestämmelser ... 25
2.3 Betänkandet ... 27
2.3.1 Vapenbeskrivningarna ... 27
2.3.2 Användningen av riksvapnen ... 28
2.4 Remissyttrandena ... 29
2.5 Överväganden och förslag ... 29
2.5.1 Vapenbeskrivningarna ... 29
2.5.2 Användningen av riksvapnen ... 31
2.5.3 Formen för en ny reglering ... 33
3 Sveriges flagga ... 34
3.1 Historik ... 34
3.2 Gällande bestämmelser ... 35
3.3 Betänkandet ... 36
3.4 Remissyttrandena ... 38
3.5 Överväganden och förslag ... 41
3.5.1 Flaggningsplikten ... 41
3.5.2 De allmänna flaggdagarna m. m. ... 42
3.5.3 Flaggans proportioner ... 44
3.5.4 Flaggans färger ... 45
3.5.5 Den tretungade flaggans användning ... 47
3.5.6 Frågan om straffsanktioner ... 48
3.5.7 Tiden för flaggans hissande och nedhalande ... 49
3.5.8 Formen för en ny reglering ... 49
4 Upprättade författningsförslag ... 50
5 Förteckning över svenska statsemblem m. m. ... 50

Bilagor

Bilaga 1:1 Lagen om rikets vapen
Bilaga 1:2 Lagen angående rikets flagga
Förslagen i betänkandet SOU 1966:62
Bilaga 1:3 Förslag till lag angående rikets vapen
Bilaga 1:4 Förslag till lag angående rikets flagga
Bilaga 1:5 Förslag till kungörelse angående allmänna flaggdagar och annan officiell flaggning
Bilaga 1:6 Förslag till kungörelse angående färgerna i rikets flagga

1 Förslag till

Lag om Sveriges riksvapen

1 § Sverige har två riksvapen, stora riksvapnet, som också är statschefens personliga vapen, och lilla riksvapnet. Riksvapnen används som symboler för den svenska staten.

Stora riksvapnet bör endast när det finns särskilda skäl användas av andra än statschefen, riksdagen, regeringen, departementen och försvarsmakten.

Statschefen kan ge annan medlem av det kungliga huset tillåtelse att som personligt vapen bruka stora riksvapnet med ändringar och tillägg som statschefen bestämmer.

2 § Stora riksvapnet utgörs av en blå huvudsköld, kvadrerad genom ett kors av guld med utböjda armar, samt en hjärtsköld som innehåller det kungliga husets dynastivapen.

Huvudsköldens första och fjärde fält innehåller tre öppna kronor av guld, ordnade två över en. Huvudsköldens andra och tredje fält innehåller tre ginbalksvis gående strömmar av silver och däröver ett upprest, med öppen krona krönt lejon av guld med röd tunga samt röda tänder och klor.

Hjärtskölden är kluven. Främre fältet innehåller Vasaättens vapen: ett av blått, silver och rött styckat fält, belagt med en vase i guld. Bortre fältet innehåller ätten Bernadottes vapen: i blått fält en ur vatten uppskjutande rak bro med tre valv och två krenelerade torn, allt av silver, däröver en örn av guld med vänstervänt huvud och sänkta vingar som griper om en åskvigg av guld samt överst Karlavagnens stjärnbild av guld.

Huvudskölden är krönt med en kunglig krona och omges av serafimerordens insignier.

Sköldhållare är två tillbakaseende, med kunglig krona krönta lejon med kluvna svansar samt röda tungor, tänder och klor. Lejonen står på ett postament av guld.

Det hela omges av en med kunglig krona krönt hermelinsfodrad vapenmantel av purpur med frans av guld och uppknuten med tofsprydda snören av guld.

Stora riksvapnet får brukas även utan ordensinsignier, sköldhållare, postament och vapenmantel.

3 § Lilla riksvapnet består av en med kunglig krona krönt blå sköld med tre öppna kronor av guld, ordnade två över en.

Skölden omges av serafimerordens insignier.

Lilla riksvapnet får brukas även utan sköld och ordensinsignier.

Myndigheter som använder lilla riksvapnet får till vapnet foga emblem som symboliserar deras verksamhet. Innan ett vapen med sådant tillägg tas i bruk, bör yttrande inhämtas från statens heraldiska nämnd.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982, då lagen (1908:65 s. 1) om rikets vapen skall upphöra att gälla.

2 Förslag till

Lag om Sveriges flagga

1 § Sveriges flagga är blå med ett gult kors. Korset är vinkelrätt ställt mot flaggans kanter.

2 § Flaggan används dels som tvärskuren, dels som tretungad.

Den tvärskurna flaggans höjd förhåller sig till dess längd som 10 till 16. På de inre fälten förhåller sig höjden till längden som 4 till 5 och på de yttre som 4 till 9.

Den tretungade flaggans höjd är hälften av dess längd, tungorna medräknade. De yttre fälten är, bortsett från tungorna, lika stora som de inre, och fältens höjd förhåller sig till deras längd som 4 till 5. De yttre tungornas ytterkanter får inte bilda vinkel med flaggans över- eller underkant.

Korsarmarnas bredd motsvarar hälften av höjden på vart och ett av fälten.

3 § Flaggans färg är ljust mellanblå på fälten och guldgul på korset.

Närmare föreskrifter om färgnyanserna meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

4 § Statschefen och med dennes tillstånd andra medlemmar av det kungliga huset får använda tretungad flagga med eller utan stora eller lilla riksvapnet på ett vitt fält i korsets mitt.

Inom försvarsmakten får tretungad flagga användas som örlogsflagga. Används örlogsflaggan som befälstecken, markeras detta genom särskild beteckning i övre inre fältet.

I övrigt flaggas med tvärskuren flagga.

Flaggan får inte i vidare mån än som följer av första och andra stycket förses med märken, bokstäver eller andra tecken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1982, då lagen (1906:55 s. 1) angående rikets flagga skall upphöra att gälla.

3 Förslag till

Förordning om allmänna flaggdagar

Härigenom föreskrivs följande.

Allmänna flaggdagar är
nyårsdagen
den 28 januari; Konungens namnsdag
den 12 mars; Kronprinsessans namnsdag
påskdagen
den 30 april; Konungens födelsedag
den 1 maj
pingstdagen
den 6 juni; Sveriges nationaldag och svenska flaggans dag
midsommardagen
den 14 juli; Kronprinsessans födelsedag

den 8 augusti; Drottningens namnsdag
dag för val i hela riket till riksdagen
den 24 oktober; FN-dagen
den 6 november; Gustav Adolfsdagen
den 10 december; Nobeldagen
den 23 december; Drottningens födelsedag
Juldagen

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1982.

4 Förslag till

Förordning om riktlinjer för färgerna i Sveriges flagga

Härigenom föreskrivs följande.

Regeringen bemyndigar statens provningsanstalt att, efter samråd med statens heraldiska nämnd och akademien för de fria konsterna, meddela föreskrifter om de närmare riktlinjer för färgerna på Sveriges flagga som behövs utöver 3 § första stycket lagen (1981:00) om Sveriges flagga. Provningsanstalten skall på begäran tillhandahålla prov på färger som svarar mot de värden som anges i föreskrifterna.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 1982, då kungörelsen (1908:119 s. 1) angående likare å mönsterfärger för rikets flagga upphör att gälla.

1 Inledning

Den lagstiftning som f. n. gäller beträffande Sveriges flagga och Sveriges riksvapen utgörs av lagen (1906: 55 s. 1) angående rikets flagga och lagen (1908: 65 s. 1) om rikets vapen. Lagarna fogas till denna promemoria som *bilaga 1:1* och *1:2*.

Genom beslut den 15 december 1961 bemyndigades chefen för justitiedepartementet att tillkalla en sakkunnig för att verkställa utredning angående rikets vapen och flagga m. m. Bakgrunden till beslutet var att riksdagen redan år 1949 (rskr 1949: 82 och 1949: 248) hade hemställt om en översyn av den aktuella lagstiftningen och om en enhetlig ordning för rikets samtliga allmänna flaggdagar. År 1961 återkom riksdagen i skrivelse (rskr 1961: 94) till Kungl. Maj:t till frågan om de allmänna flaggdagarna. Vidare hade riksheraldikerämbetet i skrivelse till chefen för justitiedepartementet år 1948 påtalat vissa brister i lagstiftningen om rikets vapen.

Med stöd av det nämnda bemyndigandet tillkallades i februari 1962 hovrättspresidenten Mauritz Wijnbladh att som sakkunnig verkställa utredningen. Utredningsmannen avlämnade i maj 1966 betänkandet (SOU 1966: 62) Rikets vapen och flagga.

Betänkandet innehåller förslag till nya lagar om rikets vapen och flagga. Härtill ansluter sig förslag till en kungörelse angående allmänna flaggdagar och annan officiell flaggning och till en kungörelse angående färgerna i rikets flagga. Dessa författningsförslag bifogas (*bilaga 1:3–6*).

I betänkandet redovisas vidare resultatet av en undersökning beträffande begreppet rikets höghetstecken.

Dessutom innehåller betänkandet ett förslag till en sådan förteckning över svenska statsemblem samt officiella märken och stämplar, som förutsätts i Pariskonventionen den 20 mars 1883 för skydd av den industriella äganderätten, liksom ett förslag till lag om ändring i den då gällande lagen (1960: 646) om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar.

Betänkandet har remissbehandlats. Yttranden har avgetts av överbefälhavaren, sjöfartsstyrelsen, byggnadsstyrelsen, kommerskollegium, patent- och registreringsverket, historisk-filosofiska sektionen av humanistiska fakulteten vid Uppsala universitet, överståthållarämbetet, länsstyrelserna i Gävleborgs, Kronobergs, Örebro och Malmöhus län, vetenskapsakademien, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien (vitterhetsakademien), akademien för de fria konsterna (konstakademien), Sveriges industriförbund, Sveriges allmänna exportförening, bestyrelsen för svenska flaggans dag, Svenska FN-förbundet, Nobelstiftelsen, Stiftelsen Svenskt Färgcentrum samt Båstadstraktens Gustaf Adolfsförening.

Kommerskollegium har överlämnat yttranden från handelskamrarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Visby, Karlstad och Luleå samt från Svenska elektriska materielkontrollanstalten AB (SEMKO).

Sveriges industriförbund har bifogat yttrande från Almedahl-Dahlsjöfors AB.

Det utredningsarbete som redovisas i betänkandet har såväl vid remissbehandlingen som i andra sammanhang bedömts utgöra en noggrann och värdefull analys av åtskilliga problem som har ansetts vara förknippade med de olika behandlade frågorna. På en del punkter fick betänkandet dock ett något blandat mottagande, och frågan om ny lagstiftning ansågs av flera skäl inte ha någon omedelbar aktualitet. Bl. a. ansågs det lämpligt att avvakta den vid tiden för betänkandets avlämnande planerade grundlagsrevisionen.

I en del hänseenden har de i betänkandet redovisade undersökningarna inte längre samma praktiska betydelse som vid tiden för utredningsarbetet. Den av utredningsmannen gjorda undersökningen av begreppet rikets höghetstecken har sålunda numera endast historiskt intresse. Undersökningen var föranledd av den straffbestämmelse som fanns i dåvarande strafflagens 9 kap. 5 §. Enligt denna paragraf skulle den som offentligen skymfade Sveriges flagga eller vapen eller annat rikets höghetstecken dömas till böter eller fängelse för skymfande av rikssymbol. Utredningsmannens uppdrag var att klarlägga vad som avsågs med uttrycket "annat rikets höghetstecken". Bestämmelsen i 9 kap. 5 § strafflagen överfördes vid brottsbalkens ikraftträdande den 1 januari 1965 till 16 kap. 7 § brottsbalken. Detta lagrum har emellertid upphävts med verkan fr. o. m. den 17 februari 1971. Frågan om vilka rikets höghetstecken är har därmed i förevarande sammanhang förlorat sin aktualitet.

Utredningsmannens förslag till ändring i lagstiftningen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar har beaktats i samband med utformningen av den nu gällande lagen (1970:498) i ämnet.

Med hänsyn till att en del oklarheter kvarstår när det gäller den rättsliga regleringen av de frågor som har samband med Sveriges riksvapen och Sveriges flagga har det bedömts som lämpligt att nu åter ta upp dessa frågor. Då en avsevärd tid har förflutit sedan betänkandet avlämnades och då det av olika skäl numera finns anledning att på en del punkter välja andra lösningar än dem som har föreslagits i betänkandet, bör en ändrad lagstiftning i ämnet föregås av en ny remissbehandling. För detta ändamål har denna promemoria upprättats inom justitiedepartementet. I promemorian tas avslutningsvis upp den av utredningsmannen behandlade frågan om vilka svenska symboler som bör skyddas internationellt och i enlighet härmed tas upp i en förteckning från svensk sida enligt bestämmelserna i den förut nämnda Pariskonventionen.

Framställningen i promemorian bygger, särskilt i fråga om de historiska återblickarna, i mycket stora delar på 1966 års betänkande.

2 Sveriges riksvapen

2.1 Historik

Bruket av heraldiska vapen går tillbaka till första hälften av 1100-talet. Det var från början betingat av behovet att i strid föra märken på stridssköldarna som gick att lätt identifiera. Från att ha varit personliga kännetecken blev vapnen med tiden ärftliga. Den heraldiska konsten vann snabbt utbredning också utanför slagfälten. Den brukades bl. a. vid tornerinngar, i olika ceremoniella klädedräkter och till arkitekturdekor. Man använde också vapen i sigill och mynt.

Även statsvapnen var i allmänhet ursprungligen personliga vapen. Den lejonbild som numera ingår i det svenska stora riksvapnet användes t. ex. som vapen redan av Magnus Ladulås (1275–1290) och benämns efter dynastins namn folkungalejonet.

Trekronorsvapnet har varit föremål för en intensiv forskning som huvudsakligen har behandlat två frågor, nämligen vapnets ålder och dess eventuellt symboliska betydelse. Med säkerhet kan konstateras att Albrekt av Mecklenburg använde vapnet i ett sekret från år 1364. Men trekronorsemblemet har inte varit okänt i Sverige tidigare. Det äldsta vittnesbördet är Magnus Ladulås kontrasigill, säkert brukat under åren 1275–1278. Från 1340–50-talen – alltså tiden för Magnus Erikssons regering – finns bevarad en myntgrupp där baksidan visar tre utåt vända kronor ställda i trekant. Det svenska trekronorsvapnets färger, skölden blå, kronorna gyllene – Folkungaättens färger – är i Sverige tidigast kända från en bild i en handskrift från 1300-talets slut.

Karl Knutsson lät år 1448 framställa ett vapen där de tre kronorna och lejonbilden sammanfördes i en sköld som hade delats in i fyra kvadratiska fält genom ett kors. Mitt i skölden fanns en s. k. hjärtsköld med den regerande dynastins (dvs. i detta fall Bondeättens) släktvapen. Denna vapenkomposition har sedan dess i sina huvuddrag varit det svenska rikets vapen. I de fall där bara en vapensymbol utvaldes för att beteckna riket var dock redan då trekronorsvapnet vanligare.

Under Gustav Vasas tid insattes i hjärtskölden den s. k. vasen, som senare fick utseendet av en sädeskärve. Efter år 1818 belades vapnet med en kluven hjärtsköld med vasavapnet i första fältet och i det andra Karl XIV Johans s. k. ponte-corvovapen, en bro av silver och över denna en örn av guld. De stjärnor som nu finns i hjärtskölden har tidigast konstaterats från år 1829 och fick från år 1844 karaktär av en bestämd stjärnbild, Karlavagnen. De nuvarande sköldhållarna, två lejon, förekommer sedan senare hälften av 1500-talet. Sedan mitten av 1700-talet har också brukats ett s. k. heraldiskt praktstycke, ett krönt vapentält som omger vapen och sköldhållare. Ordenskedjan i vapnet – serafimerordens insignier – daterar sig från år 1748.

I dåvarande regeringsformens 79 § 1 mom. infördes år 1903 en bestämmelse enligt vilken ingen förändring av rikets vapen och flagga fick göras utan riksdagens samtycke. Med anledning av denna grundlagsändring framhöll riksheraldikern i en skrivelse till Kungl. Maj:t år 1905 att det syntes olämpligt att å ena sidan grundlagen bestämde att riksvapnet inte fick ändras utan riksdagens samtycke medan å andra sidan riksvapnets utseende ingenstans fanns lagligen fastställt. Riksheraldikern hemställde att en kommitté skulle få i uppdrag att utreda frågan om riksvapnets rätta utseende. En kommitté tillsattes också, och sedan denna hade avgett sitt utlåtande lades i januari 1907 fram proposition med förslag till lag om rikets vapen. Lagutskottet vid 1907 års riksdag lade emellertid fram ett eget förslag. Vid frågans behandling stannade kamrarna i olika beslut, varför något avgörande då inte kom till stånd. En ny proposition i ärendet som lades fram vid 1908 års riksdag utan att innehålla några större förändringar blev däremot antagen. Den 15 maj 1908 utfärdades lagen (1908: 65 s. 1) om rikets vapen.

2.2 Gällande bestämmelser

Enligt 1 § i 1908 års lag är rikets vapen två, stora vapnet och lilla vapnet. I 2 § ges bestämmelser om stora riksvapnets utseende. Paragrafen har följande lydelse.

Stora riksvapnet består av en genom ett utböjt guldkors fyrdelad sköld med hjärtsköld.

Huvudsköldens fyra fält äro blå, första och fjärde fälten med tre kronor av guld, två ställda över den tredje, samt andra och tredje fälten med tre ginbalksvis gående strömmar av silver, belagda med ett krönt gyllene lejon med röd utsträckt tunga.

Hjärtskölden är kluven i två fält. Första fältet är bandvis tredelat i blått, silver och rött med en däröver ställd vase av guld. Andra fältet är blått med en i silvervatten stående bro i tre spann med två krenelerade torn av silver. Över bron sitter en gyllene örn, och i fältets översta del synes karlavagnens stjärnbild av guld.

Sköldhållare äro två tillbakaseende lejon av guld med kluvna svansar och röda utsträckta tungor. Lejonen krönas med kunglig krona.

Skölden täckes av en kunglig krona, och kring densamma hänga serafimerordens insignier.

Hela vapnet omgives av ett vapentält under kunglig krona.

Stora riksvapnet må brukas även utan sköldhållare, ordensinsignier eller vapentält.

I 3 § anges lilla riksvapnets utseende på följande sätt.

Lilla riksvapnet utgöres av en blå sköld med tre kronor av guld, ställda två över den tredje. Skölden är täckt av en kunglig krona och omgiven av serafimerordens insignier. Vapnet må dock brukas även utan dessa insignier.

I lagens 4 § ges straffbestämmelser. Om någon offentligen brukar vapen eller märke som utgör efterbildning av stora eller lilla riksvapnet som i väsentliga delar skiljer sig från det efterbildade skall han dömas till böter fr. o. m. 10 t. o. m. 100 kronor. Detsamma gäller den som håller ett sådant vapen eller märke till salu.

Enligt 1 § i den inledningsvis omnämnda lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar får ett statsvapen, en statsflagga eller ett annat statsemblem eller en statlig kontroll- eller garantibeteckning inte utan vederbörligt tillstånd användas i varumärke eller något annat kännetecken för varor eller tjänster. Detsamma gäller andra beteckningar, som hänsyftar på svenska staten och därigenom ger kännetecknet en officiell karaktär, samt registrerade kommunala vapen. Statsvapen får inte heller på annat sätt än som kännetecken användas i näringsverksamhet utan vederbörligt tillstånd. De nu berörda reglerna gäller också beteckningar som lätt kan förväxlas med en beteckning vilken i enlighet med det anförda är skyddad.

I konsekvens med den nu redovisade bestämmelsen föreskrivs i 14 § varumärkeslagen (1960: 644) att ett varumärke inte får registreras, om det i märket utan tillstånd har tagits in en sådan statlig eller internationell beteckning eller ett sådant kommunalt vapen, som enligt lag eller författning inte får obehörigen brukas som varumärke, eller något som lätt kan förväxlas härmed. Enligt 4 § 2 mönsterskyddslagen (1970: 485) får inte mönster (dvs. en förebild för en varas utseende eller för ett ornament) registreras, om det i mönstret utan tillstånd har tagits in ett statsvapen, en statsflagga eller ett annat statsemblem, en statlig kontroll- eller garantibeteckning, annan beteckning som hänsyftar på svenska staten och därigenom ger mönstret en officiell karaktär, svenskt kommunalt vapen eller en sådan internationell beteckning som åtnjuter skydd enligt lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar eller något som lätt kan förväxlas med vapen, flagga, emblem eller beteckning som nu har nämnts.

Frågor om tillstånd enligt mönsterskyddslagen och lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar prövas av kommerskollegium såvitt gäller bl. a. svenskt statsvapen, den svenska statsflaggan eller annat statsemblem. Detsamma gäller i fråga om andra beteckningar som hänsyftar på svenska staten och därigenom ger mönstret en officiell karaktär eller beteckningar som lätt kan förväxlas med de särskilt angivna. Riksarkivets heraldiska sektion eller, i vissa fall, statens heraldiska nämnd skall på begäran av kommerskollegium yttra sig i ärendet. En ansökan får inte bifallas utan att ett sådant yttrande har inhämtats, om inte ärendet uppenbarligen saknar heraldiskt intresse.

Som har berörts inledningsvis fanns förut en straffbestämmelse i 16 kap. 7 § brottsbalken mot skymfande av rikssymbol. Den som offentligen skymfade Sveriges flagga eller vapen eller något annat rikets höghetstecken kunde enligt denna bestämmelse dömas till böter eller fängelse i

högst sex månader. Bestämmelsen upphörde att gälla den 17 februari 1971. Ett förfarande av det slag som bestämmelsen tog sikte på torde emellertid ofta vara straffbart som förargelseväckande beteende enligt 16 kap. 16 § brottsbalken.

2.3 Betänkandet

2.3.1 Vapenbeskrivningarna

Utredningsmannen har föreslagit en del smärre ändringar och tillägg i beskrivningen av stora riksvapnet i syfte att beskrivningen skall återge vapenbilden tydligare och bättre stämma överens med vedertagen heraldisk terminologi. Några ändringar i sak beträffande vapnens utseende föreslås inte. Den mest ingripande ändringen såvitt gäller stora riksvapnets beskrivning består i att det beträffande den örn som förekommer i hjärtskölden uttryckligen anges att den har vänstervänt[1] huvud och sänkta vingar samt griper ett blixtknippe. I detta hänseende syftar ändringen till att markera att örnen inte är den i vanliga vapen förekommande heraldiska örnen utan en s. k. napoleonsk örn, något som uttryckligen var förutsatt vid gällande lags tillkomst. Angående motiveringen till ändringsförslagen i övriga delar (se bil. 1: 3) hänvisas till SOU 1966: 62 s. 29–34 och 87–89.

I fråga om lilla riksvapnet har utredningsmannen förordat att även detta vapen skall kunna användas med sköldhållare och postament. Sköldhållaren och postamentet föreslås få samma utseende som enligt vapenbeskrivningen för stora riksvapnet.

I betänkandet har utredningsmannen också redovisat sina synpunkter på ett par tidigare omdiskuterade frågor. Den första av dessa gäller om de båda riksvapnen kan återges utan färger utan att förlora sin karaktär av vapen. Den andra frågan är om lilla riksvapnet föreligger, även om de tre kronorna återges utan sköld eller är ordnade på annat sätt än som anges i 1908 års lag, dvs. två över den tredje.

Beträffande det förstnämnda av dessa båda spörsmål har utredningsmannen uttalat bl. a. följande.

Det torde vara uppenbart, att en vapenbeskrivning och därmed också en vapenlag icke kan undvara ett angivande av de i vapnet ingående färgerna. Men lika uppenbart är, att ett vapen, även om det utförts i *en* färg eller helt *utan* färg, t. ex. på rikets mynt, i pappersvignetter, sigill och oblater, alltid det oaktat tillerkänts vapenkaraktär. – – – Ingen tvekan torde heller råda om att ett vapen också kan efterbildas plastiskt, i sten, metall osv. utan att därvid tinkturer komma till användning. Några förtydligande bestämmelser i vapenlagen i nu omhandlade hänseenden kunna därför icke anses erforderliga.

[1] I heraldiska beskrivningar tänker man sig "vänster" och "höger" från sköldbärarens – alltså omvänt i förhållande till betraktarens – synpunkt.

När det gäller de frågor rörande lilla riksvapnets utseende som nyss nämndes konstaterar utredningsmannen till en början att en sköld som bakgrund till en vapenbild under vissa förutsättningar saknar betydelse för efterbildningens karaktär av vapen. Utformningen av skölden, dvs. av vapenbildens begränsningslinjer, tillhör formen och är därmed underkastad stilarternas växlingar. Någon begränsningslinje torde över huvud taget inte behövas om inte vapenbildens innehåll kräver en sådan. Är vapenbilden fristående, som fallet är med bl. a. trekronorsbilden, kräver den sålunda inte någon yttre begränsningslinje. Utredningsmannen anser alltså att varje återgivande av de tre kronorna ställda två över den tredje utgör lilla riksvapnet. Något förtydligande av vapenlagen i denna riktning anser utredningsmannen dock inte behövligt.

Beträffande de tre kronornas placering har utredningsmannen – efter att ha redovisat en ståndpunkt som tidigare har intagits av riksheraldikerämbetet – anfört bl. a. följande.

Ämbetet har gjort gällande, att lilla riksvapnet föreligger även om de tre kronorna äro ordnade på annat sätt än två ställda över den tredje. Häremot må den invändningen göras, att ett vapen väl kan anses tillfyllest beskrivet utan angivande av de i vapenbilden ingående detaljernas inbördes placering. I detta fall har dock den i vapenlagen ingående beskrivningen angivit den inbördes placeringen av de tre kronorna. Därmed synes också fastslaget, att ett riksvapen icke föreligger med mindre de tre kronorna ha den i lagens beskrivning angivna inbördes placeringen och att varje annan ordning måste betaga bilden karaktären av riksvapen. Det kan därvid icke gärna tillmätas betydelse vad bildframställaren avsett eller vad en betraktare av bilden bibringas för uppfattning om bildens innebörd. De frimärken, som år 1947 utgåvos till Gustav V:s regeringsjubileum, upptogo de tre kronorna ordnade i en vertikal rad (stolpvis). Det kan förmodas att härvid avsågs att framställa lilla riksvapnet. Utredningsmannen håller dock före, att denna anordning icke återger lilla riksvapnet. Utredningsmannen kan följaktligen, såsom av det anförda framgår, icke biträda riksheraldikerämbetets nu behandlade anmärkning. Det synes uppenbart, att skola de tre kronorna, framställda i en från vapenlagens beskrivning avvikande ordning, tillerkännas karaktären av riksvapen, bör vapenlagens beskrivning ändras. Den slutsatsen har också av riksheraldikerämbetet dragits. – – – Men en sådan ändring i vapenbeskrivningen, som skulle strida mot en lång tradition, finner utredningsmannen ej böra komma till stånd.

2.3.2 Användningen av riksvapnen

I betänkandet har föreslagits att stora och lilla riksvapnet skall få användas av Konungen och medlemmar av det kungliga huset, att stora riksvapnet i övrigt skall få användas av departementen, riksdagen, högsta domstolen, regeringsrätten och Sveriges beskickningar samt, på sätt regeringen bestämmer, inom försvarsmakten. Lilla riksvapnet skall få användas av andra statliga myndigheter och institutioner. Därvid får myndigheten eller institutionen till vapnet foga ett emblem som symboliserar dess verksam-

het. Enligt förslaget skall regeringen få meddela närmare föreskrifter rörande omfattningen av den avsedda användningen av riksvapnen inom den statliga sektorn.

För att något av vapnen skall få användas i annat fall än som har angetts nu skall enligt förslaget fordras ett särskilt tillstånd av regeringen eller en myndighet som regeringen bestämmer. Endast det undantaget från tillståndstvånget har gjorts att vapnen fritt får användas för tillfällig dekorativ utsmyckning vid högtids- eller festtillfällen inom det kungliga huset eller nationen. Då det kan tänkas förekomma fall där det vid lagens ikraftträdande finns vapen som ingår som en dekorativ utsmyckning av en byggnad, har föreslagits en övergångsbestämmelse av det innehållet att ett sådant vapen får bestå även om dess användning strider mot de föreslagna reglerna, såvida vapnet inte utan olägenhet kan avlägsnas.

2.4 Remissyttrandena

Utredningsmannens förslag har i allt väsentligt tillstyrkts eller lämnats utan erinran av remissinstanserna. *Patent- och registreringsverket* har dock gett uttryck för uppfattningen att det i lagen bör tas in en uttrycklig bestämmelse av innebörd att som lilla riksvapnet skall anses även emblem bestående enbart av tre kronor, två över den tredje. Verket har härvid sagt sig dela utredningsmannens åsikt att varje återgivande av de tre kronorna med angiven placering utgör lilla riksvapnet liksom uppfattningen att kronorna måste ha denna placering för att detta vapen skall anses föreligga.

2.5 Överväganden och förslag

2.5.1 Vapenbeskrivningarna

Det har sedan lång tid tillbaka gjorts gällande att beskrivningen av de båda riksvapnen i 1908 års lag är otillfredsställande i en del hänseenden (jfr bl. a. KU 1949: 6 och 1979/80: 26[1]). Utredningsmannens förslag har syftat till att avhjälpa de påtalade bristerna. Att så sker är naturligtvis önskvärt, inte minst med hänsyn till den inom heraldiken rådande principen att det är den verbala vapenbeskrivningen som bestämmer vapnets innehåll medan dess form och närmare utseende kan växla beroende på konstnären, tidsandan och andra faktorer.

Såvitt gäller stora riksvapnet är de föreslagna ändringarna av närmast redaktionell natur men har givetvis stort intresse från heraldisk synpunkt. De har lämnats utan erinringar vid remissbehandlingen och allmänt ansetts utgöra förbättringar. Förslaget bör därför i princip godtas. Vissa justeringar bör dock göras. Justitiedepartementet har i ärendet samrått med statsheraldikern.

[1] Här kan också hänvisas till Berghman, Dynastien Bernadottes vapen och det svenska riksvapnet, Stockholm 1944.

Till förmån för utredningsmannens förslag att även lilla riksvapnet skall få användas med sköldhållare och postament har åberopats att behov kan uppkomma att använda vapnet i situationer där en rikare utformning än den nuvarande är önskvärd. Häremot synes dock kunna åberopas att sköldhållare och postament har karaktär av särskilda rang- och värdighetstecken, vilka av traditionsskäl synes böra förekomma endast i samband med vapen av stora riksvapnets typ. Den nuvarande enkla utformningen av lilla vapnet är också sedan lång tid tillbaka allmänt accepterad, och det är knappast troligt att den föreslagna utformningen skulle i någon nämnvärd utsträckning komma till praktisk användning. På grund härav förordas att utredningsmannens förslag i denna del inte genomförs.

Den uppfattning som utredningsmannen har redovisat rörande färgerna i riksvapnen bör godtas. Trots att vapenbeskrivningarna anger färger, kan alltså vapenbilderna med bibehållen vapenkaraktär återges även exempelvis i svartvitt.

Beträffande frågan om lilla riksvapnet kan återges utan sköld har som nämnts patent- och registreringsverket vid remissbehandlingen av betänkandet sagt sig dela uppfattningen att varje återgivande av de tre kronorna ställda två över den tredje utgör lilla riksvapnet. Till skillnad från utredningsmannen har dock verket ansett att en uttrycklig bestämmelse härom bör tas in i lagen. Till förmån för denna uppfattning kan åberopas intresset av att vapenlagens beskrivning av riksvapnen är uttömmande, så att oklarheter förebyggs. En noggrann reglering finns redan f. n. av i vilken utsträckning vapnen får användas utan t. ex. ordensinsignier och sköldhållare. Ett förtydligande av vapenlagen i aktuellt hänseende får betydelse bl. a. när det gäller att hindra en inte önskvärd användning av trekronorsbilden utomlands (se närmare avsnitt 5).

Frågan om hur ett sådant förtydligande bör utformas kompliceras dock i någon mån av att det torde vara tveksamt om det är korrekt från heraldisk synpunkt att beteckna en vapenbild utan sköld som ett vapen. Den av patentverket uttalade meningen stämmer visserligen överens med den ståndpunkt som tidigare har intagits av riksheraldikerämbetet (se avsnitt 2.3.1), men riktigheten av denna uppfattning synes inte vara oomstridd. Klart är emellertid att lilla vapnet i praktiken mycket ofta används utan sköld och även i denna utformning allmänt uppfattas som Sveriges vapen. Det synes därför inte vara ägnat att inge några betänkligheter att man i lagen uttryckligen anger att vapnet kan användas utan sköld. En konsekvens härav blir att varje återgivande av tre kronor, två ställda över den tredje, utgör lilla riksvapnet. Om de tre kronorna anordnas på annat sätt, t. ex. vertikalt eller horisontellt, bör de emellertid i enlighet med utredningsmannens uppfattning inte anses som lilla riksvapnet. Detta hindrar givetvis inte att de tre kronorna även med en sådan återgivning – som förekommer i exempelvis Jönköpings och Malmöhus läns vapen – måste anses utgöra en erkänd symbol för landet och åtnjuta skydd enligt de i

avsnitt 2.2 redovisade bestämmelserna i lagen om skydd för vapen och vissa andra beteckningar samt varumärkes- och mönsterskyddslagen.

2.5.2 Användningen av riksvapnen

F. n. är frågan om de båda riksvapnens användning oreglerad, om man bortser från de förbud som gäller enligt lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar samt varumärkes- och mönsterskyddslagarna. I skilda sammanhang har sedan lång tid tillbaka efterlysts närmare riktlinjer angående framför allt myndigheternas användning av riksvapnen.

Det förtjänar emellertid anmärkas att frågan har berörts i ett av chefen för utrikesdepartementets administrativa avdelning den 5 februari 1975 utfärdat meddelande till bl. a. alla svenska lönade utlandsmyndigheter (återgivet i KU 1975: 12 s. 184). I detta meddelande togs upp olika frågor som aktualiserades med anledning av "att Konungens formella chefsskap över de myndigheter som lydit under Kungl. Maj:t upphört" till följd av den nya regeringsformens ikraftträdande. I fråga om vapnen heter det i meddelandet: "Det bör i sammanhanget observeras att stora riksvapnet numera är att anse som det Kungl. Husets personliga vapen. Myndighet bör begagna lilla riksvapnet. Utbyte behöver dock inte ske annat än i samband med nyanskaffning."

Den uppfattning som låg till grund för detta meddelande har framförts tidigare i olika sammanhang. I mot. II: 293 till 1949 års riksdag uttalade sålunda motionären (professor Elis Håstad), att stora riksvapnet till sitt historiska och vapenrättsliga ursprung var konungens vapen och lilla riksvapnet statens symbol. De båda vapnen borde därför – menade motionären – i lagen benämnas konungavapnet och statsvapnet.

Frågan har diskuterats av utredningsmannen, som har upplyst att flertalet av heraldikens företrädare inte delar den av motionären redovisade uppfattningen. Själv karakteriserar utredningsmannen denna som "en konstruktion, som ej har stöd av verkligheten" (SOU 1966: 62 s. 35).

Att stora riksvapnet är konungens vapen torde i och för sig vara ostridigt, detta redan med hänsyn till de symboler för ätten Bernadotte som ingår i hjärtskölden. Att vapnet till sitt ursprung är personligt framgår också av den historiska återblick som har redovisats förut. Lika klart är emellertid samtidigt att vapnet under mycket lång tid har använts även som en symbol för den svenska staten. Som sådan är det också välkänt både bland den svenska allmänheten och internationellt. Den nya regeringsformen utgör inte något hinder mot att vapnet även i fortsättningen används på detta sätt; varken i denna eller i dess förarbeten har frågan över huvud taget berörts. Genom sitt innehåll har vapnet stort intresse från historiska och traditionsbevarande synpunkter; det har ibland kallats ett symboliskt koncentrat av Sveriges historia. Övervägande skäl talar därför för att vapnet alltjämt betraktas som en symbol inte bara för konungen utan också för den svenska staten och även används på detta sätt.

Det är emellertid samtidigt uppenbart inte minst av praktiska skäl att användningen av stora riksvapnet bör var begränsad. Inom den statliga verksamheten bör liksom hittills lilla riksvapnet i allmänhet användas.

Utredningsmannens förslag innebär till en början att stora riksvapnet skall få användas av departementen, varmed torde ha avsetts även regeringen. I den delen torde förslaget böra godtas. Vidare har i betänkandet förordats att även riksdagen skall få använda detta vapen. Mot förslaget i denna del kan möjligen riktas invändningar från historisk synpunkt med hänsyn till de dynastiska symbolerna i hjärtvapnet. Skall å andra sidan stora riksvapnet i enlighet med vad som förut har förordats behålla sin karaktär av statsvapen, måste dock självfallet även riksdagen kunna använda det. I enlighet med utredningsmannens förslag bör vapnet även kunna användas inom försvarsmakten, där det f. n. ingår i flera officiellt fastställda fanor och standar. På grund härav förordas att stora riksvapnet skall få användas av riksdagen, regeringen, departementen samt inom försvarsmakten. Det kan förutsättas att även dessa statsorgan som regel kommer att använda lilla riksvapnet.

Utredningsmannen har föreslagit att dessutom högsta domstolen, regeringsrätten och Sveriges beskickningar skall få använda stora riksvapnet. Frågan om en reglering av detta slag är behövlig torde vara beroende på om man – som utredningsmannens förslag närmast syftat till – bör förbjuda andra än särskilt angivna myndigheter att använda vapnet. Det synes emellertid mindre ändamålsenligt att ställa upp ett uttryckligt förbud för svenska myndigheter att använda en erkänd symbol för landet. Den reglering som nu är aktuell bör snarare ha karaktären av rekommendationer. Därvid bör utgångspunkten vara att myndigheterna – både de nyss angivna och övriga – som regel bör använda lilla riksvapnet, när inte särskilda skäl föranleder något annat.

I enlighet härmed förordas att en grundläggande bestämmelse om användningen av Sveriges riksvapen får följande innehåll.

Sverige har två riksvapen, stora riksvapnet, som också är statschefens personliga vapen, samt lilla riksvapnet. Riksvapnen används som symboler för den svenska staten.

Stora riksvapnet bör endast när det finns särskilda skäl användas av andra än statschefen, riksdagen, regeringen, departementen och försvarsmakten.

Som exempel på särskilda skäl som bör kunna föranleda att stora riksvapnet används av andra statsorgan än de särskilt angivna kan nämnas att vapnet ingår i en dekorativ utsmycknad av den byggnad där en myndighet är inrymd. Vid högtidliga tillfällen bör vapnet också kunna användas under förutsättning att myndigheten har tillgång till en representativ återgivning. Övergångsvis bör särskilda skäl också kunna vara att vapnet redan är anbragt på tjänstebil, sigill, brevpapper eller visitkort.

Vid användning av lilla riksvapnet bör en myndighet liksom hittills, i överensstämmelse med utredningsmannens förslag, kunna till vapnet foga ett emblem som symboliserar myndighetens verksamhet. I så fall bör dock yttrande först inhämtas från statens heraldiska nämnd.

Utredningsmannen har föreslagit att – med visst undantag – vapnen inte utan särskilt tillstånd skall få användas offentligt utanför statsverksamheten. För användning av något av rikets vapen i näringsverksamhet finns emellertid redan nu regler i lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar, varumärkeslagen och mönsterskyddslagen (se avsnitt 2.2). Ett nytt förbud skulle därför i praktiken knappast få någon betydelse annat än möjligen för den ideella föreningsverksamheten. Där har emellertid riksvapnen såvitt känt aldrig missbrukats i modern tid. Med hänsyn till detta bör ett nytt förbud och ett därtill kopplat tillståndsförfarande kunna avvaras. Inte heller synes det erforderligt att i överensstämmelse med utredningsmannens förslag behålla en straffsanktion för fall då något av vapnen används i ett utförande som inte stämmer överens med de riktiga vapenbeskrivningarna.

2.5.3 Formen för en ny reglering

De ändringar i bestämmelserna om Sveriges riksvapen som nu har aktualiserats är så ingripande att 1908 års lag i ämnet bör ersättas av en ny författning.

Som förut har anmärkts innehöll 79 § 1 mom. i den äldre regeringsformen en särskild bestämmelse om att ingen förändring av rikets vapen eller flagga fick göras utan riksdagens samtycke. Bestämmelsen fick i enlighet med grundlagberedningens förslag inte någon motsvarighet i den nuvarande regeringsformen, och det finns inte heller någon annan bestämmelse i denna som påkallar att en reglering av Sveriges riksvapen får lagform. Det bör emellertid i sammanhanget beaktas att grundlagberedningen i sin motivering uttalade att riksdagens möjlighet att medverka vid förändringar i nu aktuella hänseende var garanterad utan särskilt grundlagsstöd med hänsyn till att de nuvarande bestämmelserna har lagform och sålunda inte kan upphävas eller ändras annat än genom ny lag (SOU 1972: 15 s. 318). Någon erinran mot detta uttalande gjordes inte vare sig vid departementsbehandlingen eller i riksdagen. Detta tyder närmast på att grundlagsstiftaren har utgått från att bestämmelser om riksvapnen även i fortsättningen bör meddelas genom lag, en ordning för vilken också principiella skäl talar.

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats ett förslag till ny lag om Sveriges riksvapen.

3 Sveriges flagga

3.1 Historik

Det äldsta kända dokumentet angående Sveriges nationalflagga torde vara Gustav Vasas vapenbrev för hertig Johan år 1557 och det äldsta belägget för dess användande Erik XIV:s resa till England år 1562. Enligt senare tiders forskning anses att Karl Knutssons riksvapenkomposition – med huvudsköldens fyra blå fält åtskilda av ett gyllene kors – utgör en förebild till flaggan.

Flaggningen var under denna tid i vårt land liksom i flertalet andra länder en angelägenhet främst för krigsmakten till sjöss. Från 1600-talet har därvid den tretungade flaggan använts. Så småningom spred sig bruket av denna flagga även till handelsfartygen. Genom kungl. plakat den 6 november 1663 förbjöds emellertid dessa fartyg att föra "Chronones Flaggor eller elliest sina egne gjorde medh tre spitzer". För privata skepp tillhörande svenska undersåtar påbjöds flaggor med gult kors, "Fyrekantige och jämnt avskurne". Härmed blev skillnaden mellan "Chronones Flagga" och de enskildas flaggtyper officiellt fastställd. Den förra avsåg alltså den tretungade flaggan, som från 1800-talets början har benämnts örlogsflagga.

Genom den nämnda författningen från år 1663 blev också huvuddragen av vår nuvarande flaggas utseende, ett gult kors på blått fält, slutgiltigt tecknade. Eftersom detaljutseendet inte angavs har korsets bredd, fältens proportioner och färgernas valörer varierat under seklernas lopp, men det väsentliga har bestått. Under 1800-talet föranledde unionen med Norge bestämmelser att örlogs- och handelsflaggorna skulle förses med unionsmärket. Det kan vidare anmärkas att det under 1800-talet även förekom en tvåtungad variant av flaggan, som ursprungligen var avsedd för vissa postförande fartyg men under senare delen av århundradet blev civil statsflagga. Dess existens upphörde med tillkomsten av den ännu gällande lagen (1906: 55 s. 1) angående rikets flagga (flagglagen). Unionsupplösningen år 1905 medförde att unionsmärket slopades, vilket också skedde genom nämnda lag. Då gavs även åt flaggans färger ljusare nyanser än som tidigare hade varit i bruk.

Flaggning på land och särskilt flaggning i den utsträckning som nu förekommer är en jämförelsevis sen företeelse i Sverige. Enskildas flaggning kan sägas ha börjat på allvar först under 1800-talets senare hälft. En mera allmän enskild flaggning kan sålunda iakttas från år 1873, sedan Oscar II detta år bestämt om flaggning på Stockholms slott de dagar han befann sig där. Genom initiativ av bestyrelsen för svenska flaggans dag kom från 1939 i almanackan att intas en förteckning över s.k. allmänna flaggdagar. På dessa förekommer, utan att det har föreskrivits, i betydande utsträckning flaggning också av enskilda.

3.2 Gällande bestämmelser

I 1 § flagglagen sägs att svenska flaggan är blå med gult kors. Korset skall dela flaggan i fyra rätvinkliga, lika höga fält. Enligt 2 § skall flaggan vara tvärskuren, utom när den används såsom örlogsflagga då den skall vara tretungad. Vidare anges i denna paragraf var örlogsflagga skall föras. I 3 § upptas bestämmelser om flaggans färger. Färgen på flaggans sidofält skall vara ljust mellanblå och på korset guldgul. I denna paragraf föreskrivs vidare att s. k. likare på mönsterfärger skall tillhandahållas på de ställen Konungen bestämmer. Enligt kungörelsen (1908: 119 s. 1) angående likare å mönsterfärger för rikets flagga skall sådana likare förvaras hos vissa angivna myndigheter, bl. a. länsstyrelserna. Om en likare genom blekning eller på annat sätt försämras eller skadas, skall myndigheterna hos "chefen för civildepartementet" göra framställning om att få en ny likare. Till kungörelsen är fogad en utförlig beskrivning på förfaringssättet vid färgningen av de likare som gavs ut i anslutning till kungörelsen år 1908.

Om flaggans proportioner finns bestämmelser i 4 § flagglagen. På tvärskurna flaggor skall flaggans längd förhålla sig till dess höjd som 16 till 10. På fälten skall längden förhålla sig till höjden: för de inre fälten som 5 till 4 och för de yttre som 9 till 4. På tretungade flaggor skall flaggans hela längd med tungor vara dubbelt så stor som höjden, och de yttre fälten skall, tungorna oräknade, vara lika stora som de inre fälten; fältens längd skall förhålla sig till höjden som 5 till 4. Tungorna skall vara lika långa. De yttre tungornas ytterkanter får inte bilda vinkel med flaggans över- eller underkant. Korsets bredd skall på båda flaggtyperna vara hälften så stor som fältens höjd.

I 5 § föreskrivs att konungen och, med hans tillstånd, medlemmar av det kungliga huset får använda tretungad flagga och att flaggan då kan förses med rikets vapen. (F. n. har konungen ensam rätt att använda stora riksvapnet i flaggan medan det kungliga husets övriga medlemmar där använder lilla riksvapnet.) Vidare ges bestämmelser om att den tretungade flaggan kan kompletteras med befälstecken. I denna paragraf sägs slutligen att flaggan i övrigt inte får förses med bokstäver, märken eller andra tecken.

Straffbestämmelser för den som brukar tretungad flagga där sådan inte får föras finns i 6 §. Det är också straffbelagt att använda flagga på vilken det obehörigen har anbragts ett märke, en bokstav eller något annat tecken och att saluhålla flaggor som till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad som har föreskrivits eller som inte håller föreskrivna inbördes mått. Straffbestämmelserna tar enligt paragrafen sikte på alla flaggor med vinkelrätt gult kors på blå botten.

Utöver vad nu nämnts innehåller flagglagen inte några bestämmelser om hur den svenska flaggan skall användas. Vissa speciella regler har emellertid meddelats om detta. Av särskild vikt är de bestämmelser med syfte att

hindra obehörig användning av svenska flaggan och Sveriges riksvapen i näringsverksamhet som finns i varumärkeslagen, i mönsterskyddslagen och i lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar. Dessa bestämmelser har redovisats i avsnitt 2.2. Vidare bör nämnas att det i tjänstereglementet för försvarsmakten finns bestämmelser beträffande flaggning.

Som tidigare har nämnts är de s. k. allmänna flaggdagarna sedan år 1939 särskilt angivna i den vanliga almanackan. Dessa flaggdagar – numera femton till antalet – är enligt 1981 års almanacka följande:

den 1 januari (nyårsdagen), den 28 januari (konungens namnsdag), den 12 mars (kronprinsessans namnsdag), den 19 april (påskdagen), den 30 april (konungens födelsedag), den 1 maj, den 6 juni (svenska flaggans dag), den 7 juni (pingstdagen), den 20 juni (midsommardagen), den 14 juli (kronprinsessans födelsedag), den 8 augusti (drottningens namnsdag), den 6 november (Gustav Adolfsdagen), den 10 december (Nobeldagen), den 23 december (drottningens födelsedag), den 25 december (juldagen).

Almanackans förteckning över flaggdagar har endast karaktären av en rekommendation, som har tillkommit på initiativ av bestyrelsen för svenska flaggans dag. Endast för försvarsmakten finns tjänsteföreskrifter om flaggning på vissa bestämda flaggdagar. Enligt dessa tjänsteföreskrifter skall på allmänna flaggdagar på samtliga flaggstänger, utom på stång där örlogsflagga förs varje dag, hissas tvärskuren flagga. Emellertid förekommer ju numera flaggning på dessa dagar i stor usträckning inte bara på statliga byggnader i övrigt utan också på kommunala byggnader och av enskilda.

De allmänna flaggdagarna enligt almanackan och flaggdagarna inom försvarsmakten skilde sig till en början åt i vissa hänseenden men är numera desamma. Försvarsdepartementet samråder med bestyrelsen för svenska flaggans dag för samordning av flaggdagarna. Sedan vetenskapsakademiens privilegium att ge ut almanackor upphörde år 1972, har bestyrelsen även på olika sätt kontakter med de förlag som ger ut almanackor.

3.3 Betänkandet

Utredningsmannen har ansett att full klarhet inte föreligger i frågan huruvida den tretungade flaggan bör betraktas uteslutande som en örlogsflagga. Enligt utredningsmannen finns det goda skäl som talar för en vidgad användning av denna flaggtyp. I enlighet härmed har föreslagits att den tretungade flaggan skall användas inte bara inom försvarsmakten utan också av departementen, riksdagen, högsta domstolen, regeringsrätten och Sveriges beskickningar.

I betraktande av de skiftande förhållandena inom de olika försvarsgrenarna har utredningsmannen ansett det lämpligt att byta ut de gällande bestämmelserna om den tretungade flaggans användande inom försvars-

makten mot en allmän bestämmelse om att inom försvarsmakten den tretungande flaggan skall föras som örlogsflagga på det sätt som konungen i kommandoväg bestämmer. I övrigt skall det enligt förslaget – utanför det kungliga huset – flaggas med tvärskuren flagga.

Utredningsmannen har funnit det påkallat att för tydlighetens skull ta in en uttrycklig bestämmelse i lagen om att med flagga avses även fana och standar.

Eftersom den nu gällande ordningen för bestämmande av flaggans färger genom likare, förvarade hos vissa myndigheter, inte motsvarar nutida krav på en objektiv bestämning av de föreskrivna färgnyanserna ljust mellanblå och guldgul, har i betänkandet föreslagits att 1908 års kungörelse angående likare å mönsterfärger för rikets flagga skall upphöra att gälla. I stället har föreslagits en ny kungörelse angående färgerna i rikets flagga där färgnyanserna uttrycks i vissa siffervärden enligt en av Commission international de l'Eclairage rekommenderad metod, det s. k. CIE-systemet (se bilaga 1:6). Förslaget i denna del grundas på undersökningar som har utförts av statens provningsanstalt med utgångspunkt i de nuvarande likarna och annat flaggmaterial. Dessutom har i den föreslagna kungörelsen föreskrivits att tillverkare och försäljare av flaggor skall ha rätt att sända in prov på flaggduksmaterial till provningsanstalten för kontroll av att färgnyanserna stämmer överens med de föreskrivna värdena. Tillverkare och försäljare skall också ha rätt att hos provningsanstalten få prov på färger som håller dessa värden.

Med hänsyn till att allmänheten sedan lång tid tillbaka har blivit förtrogen med flaggans nuvarande proportioner har utredningsmannen avvisat den ibland framförda tanken på en ändring av dessa.

I ett förslag till kungörelse angående allmänna flaggdagar och annan officiell flaggning har den officiella flaggningen reglerats. Huvudbestämmelsen är att det på statliga byggnader här i landet, som inrymmer myndigheter eller institutioner, på allmänna flaggdagar skall hissas sådan svensk flagga som av myndigheten eller institutionen får begagnas. Motsvarande föreslås i fråga om svenska beskickningar och lönade konsulat. De allmänna flaggdagarna föreslås vara nyårsdagen, påskdagen, den 1 maj, pingstdagen, den 6 juni (svenska flaggans dag), juldagen, dag för val till riksdagens dåvarande andra kammare samt dåvarande kungens och kronprinsens födelsedagar och namnsdagar (vid tiden för betänkandet sammanföll konungens namnsdag med svenska flaggans dag). Som framgår av denna uppräkning har av de dagar som f. n. i almanackan anges som allmänna flaggdagar uteslutits midsommardagen, den 6 november (Gustav Adolfsdagen) och den 10 december (Nobeldagen). Nytillkommen är dag för val till riksdagen. Däremot har utredningsmannen inte ansett sig kunna förorda att dag för kommunala val, de övriga nordiska ländernas nationaldagar eller FN-dagen anges som allmänna flaggdagar.

Vidare har i kungörelsen getts bestämmelser enligt vilka hela landet

omfattande officiell flaggning skall, där sådan är påkallad, kunna äga rum på andra än allmänna flaggdagar. Sådan flaggning skall beslutas av regeringen eller myndighet som regeringen har förordnat. Officiell flaggning inom viss ort skall också kunna komma i fråga där en sådan flaggning anses påkallad. Bestämmanderätten skall tillkomma i Stockholm regeringen eller myndighet som regeringen har förordnat och annars landshövdingen. Slutligen har verkscheferna enligt förslaget tillagts befogenhet att beordra flaggning på sina ämbetsverks byggnader på dagar som för verket är av särskild betydelse.

Ett önskemål från utredningsmannens sida om att riksdagen skall ansluta sig till vad som föreslagits har kommit till uttryck i en särskild paragraf.

I kungörelsen har också upptagits bestämmelser om tiderna för flaggans hissande och nedhalande.

3.4 Remissyttrandena

Utredningsmannens förslag har tillstyrkts eller lämnats utan erinran av *sjöfartsstyrelsen, kommerskollegium, patent- och registreringsverket, handelskamrarna i Stockholm, Göteborg, Malmö, Norrköping, Visby* och *Karlstad* samt *länsstyrelserna i Gävleborgs* och *Örebro län.*

I de olika delfrågorna i utredningsmannens förslag har remissinstanserna ställt sig kritiska enligt följande.

Flaggningsplikten

Byggnadsstyrelsen påpekar att ett flertal fastigheter under byggnadsstyrelsens förvaltning saknar anordning för flaggning.

De särskilda allmänna flaggdagarna

Enligt *överbefälhavaren* är förslaget att låta midsommardagen utgå som allmän flaggdag inte befogat. Samma uppfattning har *handelskammaren i Luleå.* Överbefälhavaren anser vidare, att om dagen för riksdagsval görs till allmän flaggdag, den logiska konsekvensen synes vara att 1 maj utgår, eftersom motiven för de båda dagarna som flaggdagar är i stort sett desamma.

Handelskammaren i Luleå, överståthållarämbetet, vetenskapsakademien, vittherhetsakademien samt *Nobelstiftelsen* anser att Nobeldagen bör behållas som allmän flaggdag. Samma uppfattning har i princip *bestyrelsen för svenska flaggans dag* som dock också kan tänka sig att Nobeldagen firas med officiell flaggning endast i Stockholm.

Överståthållarämbetet anser att inte blott dag för riksdagsval utan även dagar för kommunal- och landstingsval bör vara allmänna flaggdagar.

Länsstyrelsen i Kronobergs län finner vid en sammanvägning av historiska traditionsskäl med nutida värderingar lämpligt att, utöver de av utredningsmannen föreslagna dagarna, även midsommardagen, dag för

kommunala val, de övriga nordiska ländernas nationaldagar samt FN-dagen blir allmänna flaggdagar.

Vitterhetsakademien hävdar bestämt att den 6 november (Gustav Adolfsdagen) alltjämt bör vara allmän flaggdag. Samma åsikt har *Båstadstraktens Gustav Adolfsförening* som vidare ifrågasätter om inte också den 10 november, Martin Luthers födelsedag, borde vara allmän flaggdag.

Svenska FN-förbundet föreslår vidare, att FN-dagen, den 24 oktober, upptas som allmän flaggdag.

Tillfälliga flaggdagar

Länsstyrelsen i Malmöhus län diskuterar den föreslagna rätten för myndigheter att flagga på dagar som är av särskild betydelse för myndigheten. Enligt länsstyrelsens mening bör det helt ankomma på verkschefens bedömande när flaggning i sådana fall skall äga rum. Den föreslagna förutsättningen för sådan flaggning synes innebära en inte erforderlig begränsning av chefens bestämmanderätt och kan dessutom ge upphov till tolkningssvårigheter.

Flaggans proportioner

Konstakademien har med en utförlig motivering gett uttryck för uppfattningen att de nuvarande proportionerna av blått–gult–blått längs den tvärskurna flaggans underkant – 5, 2, 9 – bör ändras till 4, 2, 8 (för den tretungade flaggan till 4, 2, 4, 8). Betänkandets enda skäl för proportionernas bibehållande – att allmänheten skulle ha vant sig vid flaggan sådan den nu ser ut – är enligt akademien grundlöst. En förkortning av flaggan med 1/8 gör på intet sätt våld på flaggans traditionella karaktär. De nya proportionerna, 4, 2, 8, skulle endast innebära en korrigering i syfte att göra flaggan visuellt mer lättfattlig, inte någon genomgripande förändring.

Samma ståndpunkt till frågan om flaggans proportioner intas av *vetenskapsakademien* och *bestyrelsen för svenska flaggans dag*.

Flaggans färger

Historisk-filosofiska sektionen vid Uppsala universitet föreslår att man i en ny kungörelse om färgerna i rikets flagga vid sidan av de exakta fysikaliska färgvärdena också nämner de psykologiska färgvärdena enligt Sven Hesselgrens färgatlas. Detta skulle enligt sektionen vara ett hjälpmedel för tillverkare och försäljare av flaggor att skaffa sig en första orientering om de rätta flaggfärgerna.

Sektionen anser vidare att straffbeläggningen av saluförandet av flaggor med felaktiga färgnyanser under inga omständigheter bör utsträckas till konstnärliga arbeten. När en konstnär får en beställning för en offentlig lokal och svenska flaggan skall ingå i hans konstverk, måste han lämnas rimlig frihet att variera färgerna efter den konstnärliga helhetens krav. Sektionen anser också att det hade varit önskvärt att utredningsmannen

hade uppdragit åt en konstnär att göra ett utkast till flaggan grundat på dess gamla färger under 1600- och 1700-talen, vilka var varmare än de nuvarande likarnas. Sektionen vill för sin del förorda en återgång till flaggans gamla färger.

Vetenskapsakademien anluter sig till utredningsmannens förslag om att man vid färgbestämningen bör använda CIE-systemet. Vid dess förverkligande anmäler sig enligt akademien emellertid vissa svårigheter, som utredningen knappast till fullo bemästrat. Statens provningsanstalts undersökning baserar sig nämligen på de bevarade flagglikarna. Att framställa ett medelvärde ur ett antal i olika skick bevarade likare ger emellertid knappast den idealiska lösningen av flaggans färgproblem. Vetenskapsakademien föreslår att en undersökning av säkraste sättet att bestämma flaggfärgerna anförtros åt konstakademien i samråd med statens provningsanstalt. Frågans estetiska sida synes central. Akademien finner det inte utan vidare givet att man bör utgå ifrån att de år 1906 fastställda färgnyanserna, som avviker från de tidigare brukade, måste anses för alla tider normgivande.

Enligt *vitterhetsakademien* ger den föreslagna regleringen inte den enskilde medborgaren möjlighet att ens tillnärmelsevis bilda sig en uppfattning om vilka blå och gula färgnyanser en korrekt flagga skall ha. De siffervärden som avses komma till användning i en kungörelse i ämnet måste bli i det närmaste obegripliga för den enskilde medborgaren. Akademien anser därför att en korrekt färgreproduktion av flaggan bör fogas som ett komplement till kungörelsen. I betänkandet har utan diskussion accepterats de i 1906 års flagglag bestämda färgnyanserna. Akademien finner på denna punkt en förutsättningslös utredning påkallad.

Konstakademien konstaterar att utredningsmannen i förslaget förordar en bestämning av flaggans färger enligt CIE-systemet, baserad på ett medelvärde av de mätningar som gjorts på färgen på de bevarade ylle- och bomullslikarna från 1908. Det finns enligt akademien ingenting att erinra mot att färgerna anges i de mätetal som CIE-systemet föreskriver. Men ett mätverktyg anger inte vad som skall mätas. Vad valet av färg beträffar är alltså CIE-systemets "objektivitet" helt irrelevant; på denna punkt är betänkandets föregivna saklighet enligt akademiens uppfattning enbart vilseledande. Det borde först och främst gälla att få fram en blå och en gul färg som står riktigt tillsammans – men som, givetvis, inte avviker alltför mycket från de bevarade likarnas färger. En sådan avstämning kan endast göras av personer med lång erfarenhet av arbete med färg; man kan i detta fall inte stödja sig på några färdiga regler som utan vidare leder till önskat resultat. Vägledande för ett sådant arbete borde också vara att det heraldiska blå i riksvapnen och det blå i flaggan vore samma blå – detta för att undvika obehagliga sammanställningar av olika blå toner vid de tillfällen då vapen och flagga uppträder samtidigt. I så fall får det blå i flaggan först bestämmas, och det gula senare avstämmas till det blå. Akademien före-

slår att den får i uppdrag att enligt angivna riktlinjer utarbeta ett förslag till flaggans färg, som senare underställes Kungl. Maj:t för granskning och godkännande.

Almedahl-Dahlsjöfors AB anför: Bolaget är den största tillverkaren av väv för bomullsflaggor i landet och har som sådan mångårig erfarenhet av de problem som färgningen kan medföra. Med användande av ett annat färgmätningsinstrument än det som tillämpats vid den undersökning av provningsanstalten som ligger till grund för den reglering som utredningsmannen har föreslagit har bolaget erhållit färgkoordinater som avsevärt skiljer sig från de föreslagna. Det är allmänt känt, att en olikhet mellan skilda färgmätningsapparater förekommer. Det förefaller därför som om det vore väsentligt att man helst i kungörelsen eller eventuellt i en särskild instruktion för statens provningsanstalt närmare reglerade toleranserna. Med beaktande av att utvecklingen på färgmätningsområdet f. n. går mycket snabbt är bolaget tveksamt om färgnyanserna över huvud taget skall karakteriseras med hjälp av färgkoordinater.

Även stiftelsen *Svenskt Färgcentrum* betonar i ett utförligt yttrande vikten av att ett godtagbart toleransområde fastställs. Stiftelsen framhåller bl. a. att det blir otillfredsställande från rättssäkerhetssynpunkt, om man i en författning föreskriver ett preciserat mätetal inom vilket toleransområde tillverkare eller försäljare undgår straffpåföljd. Skall mätteknisk specifikation ske och avvikelse från specificerad färg kunna medföra straffpåföljd, bör enligt stiftelsens mening den tillåtna avvikelsen även specifieras. Det acceptabla toleransområdet måste i så fall först fastställas visuellt samt därefter anges i mätetal.

Den tretungade flaggans användning

Överbefälhavaren anser att den tretungade flaggans användningsområde inte bör utsträckas utan att denna flagga endast bör, såsom f. n., användas av det kungliga huset och försvarsmakten. *Överståthållarämbetet* ifrågasätter för sin del lämpligheten att i endast begränsad omfattning utsträcka användningen av den tretungade flaggan. Skall en utvidgning ske bör den tretungade flaggan bli en allmän statsflagga att föras på alla byggnader som inrymmer statliga myndigheter och institutioner. Ämbetet är emellertid tveksamt om en sådan reform är lämplig eller önskvärd. Nuvarande bestämmelser torde utan olägenhet kunna bibehållas oförändrade. Liknande synpunkter framförs av *vitterhetsakademien* och *bestyrelsen för svenska flaggans dag*.

3.5 Överväganden och förslag

3.5.1 Flaggningsplikten

F. n. är det endast inom försvarsmakten som flaggning på de allmänna flaggdagarna utgör ett obligatorium. Bestämmelser om detta finns i tjäns-

tereglementet för försvarsmakten. Utredningsmannens förslag går ut på att det under dessa dagar skall finnas en generell skyldighet att flagga på byggnader som inrymmer statliga myndigheter och institutioner. Samma flaggningsplikt föreslås gälla för Sveriges beskickningar och lönade konsulat.

Det finns självfallet all anledning att slå vakt om seden att flagga på särskilda, allmänna flaggdagar. Att föreskriva en formlig skyldighet för de statliga myndigheterna att flagga på de allmänna flaggdagarna synes dock bl. a. av praktiska och ekonomiska skäl knappast tänkbart. Flera allmänna flaggdagar infaller ju på helgdagar, och en obligatorisk regel skulle därför dra med sig avsevärda kostnader. Som byggnadsstyrelsen har påpekat under remissbehandlingen, saknar också åtskilliga myndigheter f. n. anordningar för flaggning. Övervägande skäl talar därför för att liksom hittills lämna flaggningsfrågan oreglerad för myndigheterna utanför försvarsmakten. Det bör då ankomma på varje myndighet att själv utifrån praktiska och andra överväganden bedöma förutsättningarna för att upprätthålla flaggningsbruket under de aktuella dagarna.

3.5.2 De allmänna flaggdagarna m. m.

De allmänna flaggdagarna representerar en värdefull tradition. Det är ett gammalt önskemål, som vid åtskilliga tillfällen har behandlats i riksdagen (se senast KU 1977/78: 3), att en förteckning över dessa dagar skall fastställas officiellt, en ordning som också har föreslagits av utredningsmannen. Denna fråga bör tas upp till behandling i det här sammanhanget.

I sitt förslag till reglering av denna fråga (se bilaga 1: 5) har utredningsmannen av de allmänna flaggdagar som sedan år 1939 har rekommenderats av bestyrelsen för svenska flaggans dag uteslutit midsommardagen, Gustav Adolfsdagen och Nobeldagen. Nytillkommen är i förslaget dagen för val till riksdagens andra kammare. Utredningsmannen har särskilt övervägt om dagen för kommunala val, de övriga nordiska ländernas nationaldagar eller FN-dagen borde tas upp som flaggdagar men inte ansett sig kunna förorda detta. Vid remissbehandlingen har från olika håll föreslagits att de tre flaggdagar som inte fanns upptagna i utredningsmannens förslag bör vara kvar som flaggdagar. Vidare har bl. a. höjts röster för att inte bara dag för riksdagsval utan även dag för kommunala val och landstingsval samt FN-dagen bör vara allmänna flaggdagar.

Om man bortser från de justeringar som har föranletts av tronskiften och andra ändrade förhållanden inom det kungliga huset har flaggdagarna nu varit desamma i över 40 år. De har numera säkerligen vuxit sig in i allmänhetens medvetande. Det synes då inte utan starka skäl böra komma i fråga att nu utesluta någon av dem som flaggdag.

Några sådana skäl kan knappast åberopas beträffande någon av dagarna. Den av dessa som i så fall närmast skulle kunna tas upp till diskussion är utan tvivel Gustav Adolfsdagen, som numera endast i mycket begränsad

omfattning torde högtidlighållas. I riksdagen har också vid två tillfällen väckts motioner om att den dock skulle slopas som flaggdag. De har dock avslagits med motiveringen att prövningen borde ankomma på regeringen utan några uttalanden från riksdagen i sakfrågan (se KrU 1974: 18 och KU 1975/76: 15). En synpunkt som talar för att behålla dagen som flaggdag är att det kan finnas anledning att ha någon flaggdag utöver den 6 juni som erinrar om vårt lands historia. Självfallet kan från denna synpunkt skäl åberopas för andra dagar än just Gustav Adolfsdagen, men denna har dock så länge varit flaggdag att den inte lämpligen bör bytas ut. Även midsommardagen och Nobeldagen bör vara kvar som flaggdagar.

Som ny flaggdag har utredningsmannen föreslagit dagen för riksdagsval. Frågan om valdagen som flaggdag har därefter behandlats i riksdagen, som vid två tillfällen har bifallit betänkanden från konstitutionsutskottet (KU 1973: 10 och 1977/78: 3), där utskottet har uttalat att det är lämpligt att flaggning äger rum på dag för riksdags- och kommunalval. F. n. äger dessa allmänna val rum på samma dag, som sålunda i enlighet med utredningsförslaget och riksdagens uttalanden bör vara allmän flaggdag.

Riksdagen har under senare år behandlat även frågan om FN-dagen som allmän flaggdag (se UU 1973: 4 och 1978/79: 21). I sitt senaste betänkande i ämnet har utrikesutskottet förklarat sig utgå från att de från skilda håll framförda önskemålen om FN-dagen som allmän flaggdag skulle komma att prövas i positiv anda i samband med den nu aktuella översynen. Med hänsyn till denna inställning från riksdagens sida bör även FN-dagen (den 24 oktober) tas upp som allmän flaggdag. Detta står i god överensstämmelse med rekommendationer från FN:s generalförsamling angående den aktuella dagens högtidlighållande liksom med vårt lands önskan att ge sitt stöd åt de ideal som FN representerar. Självfallet bör härvid FN-flaggan kunna användas jämte den svenska. Någon uttrycklig föreskrift härom kan dock inte anses behövlig.

I enlighet med det anförda och med den förut redovisade utgångspunkten att de hittillsvarande flaggdagarna bör behållas förordas att följande dagar blir allmänna flaggdagar, nämligen nyårsdagen, påskdagen, den 1 maj, pingstdagen, svenska flaggans dag, midsommardagen, FN-dagen, Gustav Adolfsdagen, Nobeldagen, juldagen, dag för riksdagsval och konungens, drottningens samt kronprinsessans födelse- och namnsdagar. Antalet flaggdagar blir därmed 17 de år då riksdagsval äger rum och annars 16.

Föreskrifter om de allmänna flaggdagarna bör inte tas in i flagglagen utan frågan bör lämpligen regleras genom en förordning, bl. a. med hänsyn till intresset av att anpassning enkelt skall kunna ske till ändrade förhållanden beträffande de kungliga flaggdagarna. Frågan bör emellertid anmälas för riksdagen.

I det sammanhanget bör lämpligen även en annan fråga få sin lösning, nämligen den om ett officiellt fastställande av svenska flaggans dags karak-

tär av *Sveriges nationaldag*. Att den 6 juni – dagen för Gustav Vasas val till konung år 1523 och för utfärdandet av 1809 års regeringsform[1] – numera har denna karaktär är allmänt erkänt och har uttalats av riksdagen bl. a. vid 1979/80 års riksmöte (se KU 1979/80: 25). Motioner i ämnet har emellertid avslagits vid 1948, 1952 och 1956 års riksdagar samt vid riksmötet 1978/79, senast med motiveringen att, eftersom dagen har den angivna karaktären, något riksdagens beslut för att bekräfta förhållandet inte fordrades. Om emellertid enligt vad som nyss har förordats de allmänna flaggdagarna regleras genom en förordning, erbjuds ett tillfälle att ge författningsmässigt uttryck åt att den aktuella dagen skall anses som nationaldag. I enlighet härmed förordas att den 6 juni i förordningen betecknas som "Svenska flaggans dag och Sveriges nationaldag". Självfallet åsyftas inte härmed att dagen eller del därav skulle likställas med allmän helgdag, något som tidigare i skilda sammanhang har ifrågasatts.

Erfarenheten torde ha visat att den praxis som utan stöd i särskilda föreskrifter har utbildat sig för *tillfällig flaggning* på statliga byggnader i allmänhet har fungerat utan anmärkning, något som också har uttalats i betänkandet. Det skäl utredningsmannen anfört för att ändå föreslå en särskild reglering, nämligen att det "dock icke lär kunna förnekas att understundom en påfallande ovisshet om hur förfaras skall kommit till uttryck" synes obestyrkt och i varje fall inte av den bärkraften att det motiverar en detaljreglering av flaggning på statliga byggnader. Den föreslagna bestämmelsen skulle dessutom på ett omotiverat sätt begränsa möjligheten för enskild myndighet att flagga. Utredningsmannens förslag i denna del bör således inte genomföras. För Stockholms del kan vid exempelvis utländska statsbesök samordning av flaggningen ske genom medverkan av utrikesdepartementet utan några särskilda föreskrifter.

3.5.3 Flaggans proportioner

Utredningsmannen har ansett att proportionerna på flaggan inte bör ändras. I betänkandet har redovisats viss kritik som har brukat riktas mot flaggans nuvarande proportioner. Denna har dels gått ut på att proportionen 16:10 inte är den lämpligaste då flaggan nyttjas som fana, dels haft sin grund i överväganden av bl. a. estetisk innebörd.

Den av utredningsmannen redovisade kritiken har upprepats vid remissbehandlingen, främst i konstakademiens remissvar. Akademien har med en utförlig motivering gett uttryck för uppfattningen att proportionerna mellan fälten längs flaggans underkant – f. n. 5, 2, 9 – bör ändras till att bygga på talserien 4, 2, 8. Samma ståndpunkt har intagits av vetenskapsakademien och bestyrelsen för svenska flaggans dag. Remissutfallet ger vid handen att erinringar mot den svenska flaggans nuvarande propor-

[1] Även riksdagens första beslut år 1973 att anta den nuvarande regeringsformen meddelades den 6 juni.

tioner kan riktas från bl. a. praktiska och estetiska synpunkter. Mot detta måste dock ställas det förhållandet att flaggan har haft dessa enligt det s. k. gyllene snittet bestämda proportioner i vart fall under 75 år. Redan det utgör naturligtvis ett starkt skäl mot att nu ändra proportionerna. Härtill kommer emellertid att antalet flaggor i allmän och enskild ägo samt avbildningar av flaggor torde uppgå till flera miljoner. Dessa flaggor med hittillsvarande proportioner måste givetvis godtas även efter en ändring av proportionerna. Men konsekvensen skulle då bli att den svenska flaggan under överskådlig tid fick två alternativa utformningar. Med hänsyn härtill och då den kritik som har riktats mot de nuvarande proportionerna inte kan bedömas som avgörande, förordas att de nuvarande proportionerna behålls.

3.5.4 Flaggans färger

Flaggans färger är nu i lagen beskrivna på det sättet att färgen på sidofälten skall vara "ljust mellanblå" och på korset "guldgul". I propositionen till flagglagen (prop. 1906: 115) har beskrivningen av färgerna ytterligare preciserats på det sättet att den ljust mellanblå färgen skall utgöra "en sorts mörkare turkosblått" och färgen på korset vara "guldgul med en dragning åt orange". För att tillverkare, myndigheter och allmänhet skulle få en klar uppfattning om färgerna har dels färgprov av tyg bifogats 1906 års proposition, dels bestämmelser meddelats om att vissa myndigheter skall vara skyldiga att tillhandahålla likare som visar mönsterfärgerna. En beskrivning av det förfaringssätt som tillämpades vid färgning av 1908 års likare har också publicerats i anslutning till de bestämmelser som har meddelats i ämnet.

Det har emellertid visat sig att osäkerhet numera föreligger i fråga om de korrekta färgerna på flaggan. Av de likare som gavs ut år 1908 har en del förkommit, och de återstående exemplaren har av allt att döma undergått förändringar i färgen sedan sin tillkomst. Detsamma torde vara förhållandet med de färgprov som har bifogats propositionen. Med hänsyn bl. a. till att flaggor numera tillverkas av andra material än år 1908 – t. ex. konstfiber – och till att metoderna för färgning har ändrats ger inte heller 1908 års beskrivning av förfaringssättet vid färgning tillräcklig ledning. Statens provningsanstalt, som på utredningsmannens begäran har gjort en undersökning i frågan, har uttalat att det inte går att med bestämdhet avgöra hur man vid flagglagens tillkomst avsåg att färgerna skulle se ut.

Utredningsmannens förslag går ut på att färgerna skall bestämmas enligt den s. k. CIE-metoden, som är baserad på fysikaliska egenskaper hos det färgade materialet. Det av utredningsmannen framlagda författningsförslaget (se bilaga 1: 6) har utarbetats på grundval av undersökningar som med denna utgångspunkt har utförts av provningsanstalten och bygger på medelvärdet av de bevarade likarnas nuvarande färger (se närmare SOU 1966: 62 s. 99–103).

Förslaget att använda en objektiv färgbestämningsmetod av den typ som CIE-systemet representerar har godtagits av de flesta remissinstanserna. Däremot har kritik riktats mot att de sannolikt förändrade och numera varierande färgerna på 1908 års likare har använts som underlag vid utarbetandet av förslag till reglering. Det har också kritiserats att estetiska synpunkter inte har anlagts på frågan. Slutligen har från ett par håll efterlysts bestämda toleransområden för färgerna.

Remisskritiken ger vid handen att förslaget inte bör genomföras i sitt nuvarande skick. Detta gäller så mycket mera som andra och något enklare metoder för objektiv färgbestämning än CIE-systemet numera har utvecklats (PMS-systemet). Lämpligen bör därför provningsanstalten få till uppdrag att, efter samråd med statens heraldiska nämnd och konstakademien och med beaktande av de uttalanden som har gjorts vid remissbehandlingen, ge de närmare riktlinjer för färgerna på flaggan som behövs. Därvid bör vad som kan utrönas i fråga om de färgnyanser som var avsedda vid flagglagens tillkomst tjäna som utgångspunkt, men estetiska synpunkter bör också vägas in före färgernas slutliga fastställande. Någon återgång till de nyanser som tillämpades under 1800-talet (då fälten hade en närmast svartblå nyans) eller dessförinnan bör emellertid inte ske.

Utredningsmannens förslag innebär också att tillverkare och försäljare skall ha möjlighet att sända in materialprov till provningsanstalten för att få anstaltens yttrande om proven håller rätta värden i fråga om färger och är färgbeständiga. Några bestämmelser härom synes emellertid inte behöva meddelas, eftersom anstaltens skyldighet att utföra provning på uppdrag av myndigheter och enskilda numera regleras av dess instruktion (1965: 650, omtryckt 1977: 318). Eftersom det inte kan uteslutas att anstaltens kommande föreskrifter blir rätt komplicerade (jfr bilaga 1: 6) bör emellertid i huvudsaklig överensstämmelse med förslaget i betänkandet bestämmelser meddelas om att anstalten på begäran skall tillhandahålla prov på standardfärgerna. Några särskilda bestämmelser om likare behövs då inte längre. Prov av det slag som avses nu torde ge underlag för en fullständig eller så gott som fullständig exakthet i återgivningen endast om proven består av samma material som det som skall komma till användning vid tillverkningen. Det kan emellertid bl. a. av kostnadsskäl starkt ifrågasättas om garantier för en så långt gången driven exakthet är nödvändiga och om det inte är tillräckligt att de kommande föreskrifterna kompletteras med prov i tryck på pappersmaterial. Frågan bör undersökas närmare av provningsanstalten efter det samråd som nyss har förutskickats.

Med detta spörsmål sammanhänger det från ett par håll framförda önskemålet om uttryckliga regler om vilka toleransområden som skall anses godtagna i fråga om färgerna. Detta skall ses mot bakgrund av att utredningsmannens förslag innehåller bestämmelser om färgerna som är utformade som formellt bindande föreskrifter och även har straffsanktionerats. Förslaget innebär nämligen att det liksom f. n. blir straffbart att saluhålla

flaggor vilka till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad som har föreskrivits.

En ny reglering bör emellertid inte lämpligen få en sådan karaktär. Som förut har berörts bör provningsanstaltens kommande föreskrifter få karaktären av riktlinjer, varifrån vissa variationer givetvis måste godtas i praktiken. Något behov av straffsanktion kan inte anses föreligga, eftersom tillverkare av flaggor under alla förhållanden får förutsättas sträva efter en så korrekt återgivning av flaggan som möjligt.

Med dessa utgångspunkter reduceras frågan om toleransområden till ett mera teoretiskt spörsmål. Det bör ankomma på provningsanstalten att under det fortsatta arbetet pröva om några regler härom behövs.

Som tidigare har nämnts föreskrivs f. n. i flagglagen att den blåa färgen i flaggan skall ha ljust mellanblå nyans och den gula färgen guldgul nyans. Någon motsvarighet till dessa föreskrifter har inte tagits upp i utredningsmannens förslag. Föreskrifterna är emellertid fortfarande av värde som vägledning för allmänheten. De bör därför behållas i en ny reglering.

Sammanfattningsvis förordas alltså att det i lag föreskrivs att färgen skall vara ljust mellanblå på flaggans sidofält och guldgul på korset. I lag bör vidare anges att regeringen eller myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om färgerna. Regeringen bör i förordningens form uppdra åt statens provningsanstalt att, efter samråd med statens heraldiska nämnd och konstakademien, meddela föreskrifter om riktlinjer för flaggans färger. Den nuvarande straffbestämmelsen för fall då någon saluhåller flaggor som till färgen skiljer sig från vad som är föreskrivet föreslås utgå.

3.5.5 Den tretungade flaggans användning

Den tretungade flaggan (örlogsflaggan) används f. n. inom försvarsmakten. Vidare får Konungen och med hans tillstånd andra medlemmar av det kungliga huset föra tretungad flagga. I övrigt används tvärskuren flagga.

Utredningsmannen har föreslagit att den tretungade flaggan i viss utsträckning skall användas även av statliga myndigheter utom försvarsmakten. Sålunda skall samma myndigheter som enligt utredningsmannens förslag skulle få använda stora riksvapnet föra tretungad flagga, nämligen departementen, riksdagen, högsta domstolen, regeringsrätten och Sveriges beskickningar. I övrigt skall enligt förslaget den tvärskurna flaggan användas. Förslaget har närmast motiverats med att det enligt utredningsmannens uppfattning inte råder full klarhet i frågan om den tretungade flaggan är att betrakta uteslutande som en örlogsflagga. Hänvisning har här också gjorts till att särskild statsflagga finns i Danmark, Finland och Norge.

Överbefälhavaren, överståthållarämbetet, vitterhetsakademien samt bestyrelsen för svenska flaggans dag har vid remissbehandlingen gett uttryck för åsikten att den nuvarande gränsdragningen för den tretungade flaggans användning bör behållas.

Goda skäl synes kunna åberopas till stöd för uppfattningen att den tretungade flaggan ursprungligen var att se som en statsflagga, låt vara att denna uppfattning inte är oomstridd. Gällande ordning för användningen av tretungad flagga har emellertid numera en i vart fall drygt 70-årig tradition bakom sig. Som har påpekats vid remissbehandlingen torde i det allmänna medvetandet den tretungade flaggan förknippas närmast med det kungliga huset och försvarsmakten. Att nu göra den till en mera allmän statsflagga skulle sannolikt leda till åtskilliga komplikationer, och att förbehålla den för vissa civila myndigheter ter sig omotiverat. Riksdagen har också så sent som år 1955 avvisat tanken på en sådan förändring (se KU 1955: 13). Av skäl som nu har angetts bör lämpligen gällande ordning behållas.

I den nuvarande flagglagen finns detaljerade bestämmelser om i vilka fall den tretungade flaggan skall användas inom försvarsmakten. Sådana bestämmelser synes emellertid i enlighet med vad utredningsmannen har förordat inte behöva ha sin plats i lag. I stället bör bestämmelser meddelas i tjänstereglementet för försvarsmakten, där redan f. n. föreskrifter i ämnet finns intagna. Vissa ändringar i dessa föreskrifter föreslås i betänkandet (Ds Fö 1979: 4) Nytt tjänstereglemente för försvarsmakten, som f. n. övervägs inom försvarsdepartementet. Förslaget innebär att det i viss utsträckning anförtros åt överbefälhavaren och även åt andra militära chefer att bestämma om flaggning inom försvarsmakten. Bestämmelser härom i lagen behövs inte.

Nuvarande bestämmelse om att medlemmar av det kungliga huset kan använda tretungad flagga med något av rikets vapen i vitt fält i korsets mitt bör givetvis finnas kvar. Däremot saknas skäl att behålla motsvarande föreskrift beträffande den tvärskurna flaggan, som numera sedan lång tid tillbaka har upphört att brukas med vapen av medlemmar av det kungliga huset.

3.5.6 Frågan om straffsanktioner

Såvitt gäller flagglagens nuvarande straffbestämmelser (6 §) har förut angetts att det inte finns anledning att behålla en regel om straff för den som saluhåller flaggor vilka till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad som är föreskrivet. I övrigt är det enligt flagglagen straffbelagt att använda tretungad flagga där sådan inte får föras liksom att använda en flagga på vilken det obehörigen har anbringats märken, bokstäver eller andra tecken. Vidare är det straffbart att saluhålla flaggor som inte håller föreskrivna proportioner.

Med hänsyn till de bestämmelser till skydd för den svenska flaggan som finns i varumärkeslagen, mönsterskyddslagen och lagen om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar (se avsnitt 2.2) samt till att tillverkare av flaggor som förut har konstaterats kan sträva efter en så korrekt återgivning som möjligt av den svenska flaggan saknar dessa

straffbestämmelser praktisk betydelse. Det synes därför inte erforderligt att behålla dem.

3.5.7 Tiden för flaggans hissande och nedhalande

Enligt tjänstereglementet för försvarsmakten gäller f. n. att flaggan skall hissas kl. 8.00 under månaderna mars–oktober och kl. 9.00 under övrig del av året samt att den skall halas ned vid solens nedgång, dock senast kl. 21.00[1]. Samma ordning anges i almanackorna och i de rekommendationer för flaggning som bestyrelsen för svenska flaggans dag har gett ut. För flaggning vid dödsfall och begravningar finns vissa särskilda traditioner.

Utredningsmannen har föreslagit att tiden för flaggans hissande och nedhalande skall anges i författning. Förslaget har i allmänhet lämnats utan erinran vid remissbehandlingen.

Det är naturligtvis önskvärt att de traditioner som har utbildat sig i nu aktuellt hänseende så långt möjligt iakttas både vid offentlig och vid enskild flaggning. Mot tanken på att meddela föreskrifter härom i författning synes dock kunna åberopas att man med sådana skulle riskera att onödigtvis hämma framför allt den enskilda flaggningen, som det ju är angeläget att uppmuntra. Med hänsyn härtill och då det inte torde ha lett till några olägenheter att tiderna för flaggans hissande och nedhalande inte är författningsreglerade förordas att några föreskrifter om dessa ej meddelas. Det synes inte heller erforderligt att i författning ta upp bestämmelser om flaggning med utländska flaggor. För försvarsmaktens del bör i överensstämmelse med vad som föreslås i betänkandet Nytt tjänstereglemente för försvarsmakten gällande bestämmelser behållas.

3.5.8 Formen för en ny reglering

Av skäl som har angetts ovan under 2.5.3 bör de grundläggande bestämmelserna om Sveriges flagga meddelas genom lag. I det föregående har endast förhållandevis begränsade ändringar i sak i förhållande till den nuvarande regleringen föreslagits, men de ingrepp som behöver göras i denna är ändå så omfattande att 1906 års flagglag lämpligen bör ersättas av en ny lag i ämnet.

De allmänna flaggdagarna bör som förut har angetts tas upp i en förordning. Genom en särskild förordning bör vidare, i enlighet med vad som har förordats under 3.5.4, statens provningsanstalt bemyndigas att efter samråd med statens heraldiska nämnd och konstakademien fastställa närmare riktlinjer för färgerna på den svenska flaggan.

[1] På fartyg skall örlogsflagga dock vara hissad hela dygnet. För krigstillstånd finns särskilda regler.

4 Upprättade författningsförslag

I enlighet med det anförda har inom justitiedepartementet upprättats förslag till

1) lag om Sveriges riksvapen
2) lag om Sveriges flagga
3) förordning om allmänna flaggdagar
4) förordning om riktlinjer för färgerna i Sveriges flagga.

De föreslagna bestämmelserna synes inte behöva kommenteras i vidare mån än som har skett i det föregående.

5 Förteckning över svenska statsemblem m. m.

Genom Pariskonventionen den 20 mars 1883 för skydd av den industriella äganderätten har de fördragsslutande staterna bl. a. överenskommit att bereda visst internationellt skydd åt sina vapen, flaggor och andra statsemblem samt märken och stämplar för officiell kontroll och garanti liksom allt som ur heraldisk synpunkt utgör efterbildning därav (art. 6ter). För tillämpningen av de härom meddelade bestämmelserna i konventionen har de fördragsslutande länderna överenskommit att ömsesidigt tillställa varandra förteckningar över de statsemblem samt officiella märken och stämplar som de önskar ställa under skydd av konventionen. Enligt den s. k. Londontexten från år 1934 av konventionen skulle skyddet, utom i fråga om notoriskt kända statsemblem (t. ex. statsvapen och statsflaggor), vara beroende av att en sådan förteckning hade överlämnats.

Pariskonventionen har härefter reviderats bl. a. genom de s. k. Lissabon- och Stockholmstexterna från år 1958 resp. 1967, vilka numera har tillträtts av Sverige (se prop. 1969: 34 och 1969: 168). Efter denna revision är skyddet åt statsemblem samt officiella märken och stämplar utformat på det sättet att endast statsflaggor är skyddade utan vidare. För övriga officiella beteckningar behöver skydd inte medges med mindre än att en förteckning över dessa beteckningar har upprättats och avlämnats.

Enligt sina direktiv hade utredningsmannen fått till uppgift att utreda frågan om att fastställa en sådan förteckning över svenska statsemblem och svenska officiella märken och stämplar som nu avses.

Utredningsmannen har föreslagit att en sådan förteckning som statsemblem skall uppta stora och lilla riksvapnet samt den tretungade och den tvärskurna flaggan. Några andra statsemblem bör enligt utredningsmannen inte tas upp. Detta skulle innebära att tre-kronors-bilden får skydd som statsemblem endast i form av lilla riksvapnet. Enligt utredningsmannen bör förteckningen inte omfatta en trekronorsbild där de tre kronorna är

anordnade på annat sätt än två ställda över den tredje. Av officiella märken och stämplar har endast de s. k. runmärkena för smör, ägg och fläsk ansetts böra upptas i förteckningen. Stämplarna för arbeten av platina, guld och silver behöver enligt utredningsmannen inte tas upp, då trekronorsbilden som är det karakteristiska för dessa beteckningar åtnjuter skydd redan som vapen. Utredningsmannen finner inte heller anledning att i övrigt ta med trekronorsbilden bland de officiella märkena och stämplarna. Det av Svenska elektriska materielkontrollanstalten (SEMKO) använda s. k. S-märket anses inte heller behöva tas med i förteckningen. I betänkandet har tagits in ett förslag till förteckning jämte översättning till franska med avbildningar av de aktuella emblemen (SOU 1966: 62 s. 10–16).

Flertalet remissinstanser har lämnat utredningsmannens förslag i denna del utan närmare kommentarer.

Kammarkollegiet, *SEMKO* och *handelskammaren i Malmö* anser att det ytterligare bör övervägas att uppta SEMKO:s S-märke i förteckningen.

Patent- och registreringsverket anser det önskvärt att förteckningen åtföljs av avbildningar av riksvapnen i de olika tillåtna utföringsformerna. I varje fall bör enligt verket stora riksvapnet återges såväl i dess helhet som med endast ordensinsignier och sköldhållare, alltså utan vapentält, samt lilla riksvapnet återges dels i dess helhet och dels med enbart sköld och krona. Vapenbilden bestående enbart av tre kronor, två över den tredje, bör förekomma såsom tredje utföringsform, om lagen om rikets vapen ändras på så sätt att skölden inte blir obligatorisk. Under rubriken andra statsemblem bör också tas upp den i riksvapnen förekommande kungliga kronan. Det finns inget att invända mot förslaget att ta upp de officiella varumärkena för smör, ägg och fläsk i förteckningen. Verket ifrågasätter dock om inte till varuuppgiften smör och ägg bör fogas ost, eftersom enligt vad verket tror sig veta runmärkning förekommer även i fråga om ost.

Patentverket har vidare uttalat att verket inte känner sig helt övertygat av den argumentering som utredningsmannen har anfört till stöd för uppfattningen att de officiella stämplarna för platina-, guld- och silverarbeten inte bör tas med i förteckningen. Verket hemställer att i varje fall ädelmetallstämpeln i det s. k. kattfotsutförandet, vilket sätts på ädelmetallarbeten av svensk tillverkning, tas med i förteckningen.

Frågan om en förteckning enligt Pariskonventionens artikel 6ter har inte förlorat sin aktualitet. Det är känt att missbruk har förekommit utomlands av svenska statsemblem och då främst den i lilla riksvapnet ingående trekronorsbilden. För att begränsa möjligheten till sådant missbruk bör en förteckning upprättas och överlämnas från svensk sida.

Förteckningen bör utöver vad utredningsmannen har föreslagit omfatta även SEMKO:s S-märke. Såvitt gäller runmärket bör anmärkas att detta numera är inregistrerat dels generellt för mejeriprodukter och dels för ägg medan den svenska exporten av fläsk har upphört sedan flera år tillbaka.

Förteckningen bör avfattas i enlighet härmed. Det synes inte nödvändigt att i enlighet med vad patent- och registreringsverket har ifrågasatt ta upp även den kungliga krona som förekommer i de båda riksvapnen bland de svenska statsemblemen. I övrigt bör förteckningen kompletteras på det sätt som patentverket har angett i sitt remissyttrande.

Bilaga 1:1

Lag om rikets vapen;

given Stockholms slott den 15 maj 1908.

1 §.
Rikets vapen äro två, stora vapnet och lilla vapnet.

2 §.
Stora riksvapnet består av en genom ett utböjt guldkors fyrdelad sköld med hjärtsköld.

Huvudsköldens fyra fält äro blå, första och fjärde fälten med tre kronor av guld, två ställda över den tredje, samt andra och tredje fälten med tre ginbalksvis gående strömmar av silver, belagda med ett krönt gyllene lejon med röd utsträckt tunga.

Hjärtskölden är kluven i två fält. Första fältet är bandvis tredelat i blått, silver och rött med en däröver ställd vase av guld. Andra fältet är blått med en i silvervatten stående bro i tre spann med två krenelerade torn av silver. Över bron sitter en gyllene örn, och i fältets översta del synes karlavagnens stjärnbild av guld.

Sköldhållare äro två tillbakaseende lejon av guld med kluvna svansar och röda utsträckta tungor. Lejonen krönes med kunglig krona.

Skölden täckes av en kunglig krona, och kring densamma hänga serafimerordens insignier.

Hela vapnet omgives av ett vapentält under kunglig krona.

Stora riksvapnet må brukas även utan sköldhållare, ordensinsignier eller vapentält.

3 §.
Lilla riksvapnet utgöres av en blå sköld med tre kronor av guld, ställda två över den tredje. Skölden är täckt av en kunglig krona och omgiven av serafimerordens insignier. Vapnet må dock brukas även utan dessa insignier.

4 §.
Brukar någon offentligen vapen eller märke, som utgör efterbildning av stora eller lilla riksvapnet, sådana desamma blivit i 2 och 3 §§ här ovan beskrivna, men i väsentliga delar skiljer sig från det efterbildade, böte från och med 10 till och med 100 kronor. Samma lag vare, där någon till salu håller vapen eller märke, som nu sagts.

5 §.
Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän lag.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1909; dock att vad i 4 § är stadgat icke skall tillämpas i avseende å dessförinnan registrerat varumärke, så länge skydd därför åtnjutes.

Lag angående rikets flagga;

given Stockholms slott den 22 juni 1906.

1 §.
Svenska flaggan är blå med gult kors.
Korset skall dela flaggan i fyra rätvinkliga, lika höga fält.

2 §.
Flaggan skall vara tvärskuren, utom då den användes såsom örlogsflagga, i vilket fall den skall vara tretungad.
Örlogsflagga skall föras
a) å flottans fartyg, båtar och byggnader;
b) å rikets fästningar;
c) å härens kasernbyggnader, läger och övningsplatser, så ock å hären tillhörande fartyg och båtar, när de föras av militär befälhavare; och
d) å byggnad, som i sin helhet är upplåten till stab, truppförband eller militär utbildningsskola.

3 §.
Färgen å flaggans sidofält skall vara ljust mellanblå och å korset guldgul.
Likare å mönsterfärger skall tillhandahållas å de ställen, Konungen bestämmer.

4 §.
Å tvärskuren flagga skall flaggans hela längd förhålla sig till dess höjd som 16 till 10; å fälten skall längden förhålla sig till höjden; för de inre fälten som 5 till 4 och för de yttre som 9 till 4.
Å tretungad flagga skall flaggans hela längd med tungor vara dubbelt så stor som höjden; de yttre fälten skola, tungorna oräknade, vara lika stora som de inre fälten; fältens längd skall förhålla sig till höjden som 5 till 4. Tungorna skola vara lika långa; ej må de yttre tungornas ytterkanter bilda vinkel med flaggans över- eller underkant.
Korsets bredd skall vara hälften så stor som fältens höjd.

5 §.
Hans Maj:t Konungen och med Hans tillstånd medlem av konungahuset må föra tretungad flagga, med eller utan rikets vapen å vitt fält i korsets mitt, så ock använda sådant tecken i den tvärskurna flaggan.
Enligt bestämmelser, som Konungen i kommandoväg meddelar, må i tretungad flagga, för utmärkande av befäl, föras visst tecken, anbragt i det övre inre fältet.
I övrigt får ej flagga förses med märken, bokstäver eller andra tecken.

6 §.
Den, som brukar tretungad flagga, där sådan icke må föras, eller använder flagga, därå obehörigen anbragts märke, bokstav eller annat tecken, eller till salu håller flagga, vilken till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad i 3 § föreskrives eller som icke håller de i 4 § bestämda inbördes mått, böte från och med 10 till och med 100 kronor.

Vad sålunda är stadgat avser flagga, vari vinkelrätt ställt gult kors är anbragt å blå botten.

7 §.

Böter, som enligt denna lag ådömas, tillfalla kronan. Saknas tillgång till böternas fulla gäldande, skola de förvandlas enligt allmän lag.

Genom denna lag upphävas alla förut meddelade, däremot stridande bestämmelser.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1906; dock må hittills brukliga flaggor föras intill utgången av år 1908.

Bilaga 1:3
Förslag i betänkandet
SOU 1966:62

Förslag till

Lag om rikets vapen

Härigenom förordnas som följer.

1 §.
Rikets vapen äro två, stora riksvapnet och lilla riksvapnet.

2 §.
Stora riksvapnet består av en genom ett utböjt kors av guld kvadrerad, med en kunglig krona krönt sköld med hjärtsköld.

Huvudsköldens fyra fält äro blå, första och fjärde fälten med tre kronor av guld, två över den tredje, samt andra och tredje fälten med tre av vågskuror bildade ginbalkar av silver, överlagda med ett krönt lejon av guld med röd tunga samt röda tänder och klor.

Hjärtskölden är kluven. Första fältet är styckat av blått, silver och rött samt belagt med en vase av guld. Andra fältet är blått med en i vatten stående bro i tre spann med två krenelerade torn, allt av silver. I fältets övre del är Karlavagnens stjärnbild och under denna en örn med vänstervänt huvud och sänkta vingar, gripande ett blixtknippe, allt av guld.

Huvudskölden omgives av serafimerordens insignier.

Sköldhållare äro två med kungliga kronor krönta tillbakaseende lejon av guld med kluvna svansar samt röda tungor, tänder och klor. Lejonen står på ett postament av guld.

Det hela omgives av ett med en kunglig krona krönt hermelinsfodrat vapentält av purpur med guldfrans, uppbundet med tofsprydda guldband.

Stora riksvapnet må brukas även utan ordensinsignier, sköldhållare och vapentält, med allenast ordensinsignier eller med allenast ordensinsignier och sköldhållare, därvid postamentet må uteslutas.

3 §.
Lilla riksvapnet utgöres av en med en kunglig krona krönt blå sköld med tre kronor av guld, två över den tredje.

Skölden omgives av serafimerordens insignier.

Sköldhållare äro två med kungliga kronor krönta tillbakaseende lejon av guld med kluvna svansar samt röda tungor, tänder och klor. Lejonen stå på ett postament av guld.

Lilla riksvapnet må brukas även utan ordensinsignier och sköldhållare, med allenast ordensinsignier eller med allenast sköldhållare, därvid postamentet må uteslutas.

4 §.
Stora och lilla riksvapnet må föras av Konungen och medlemmar av konungahuset.

Stora riksvapnet må i övrigt användas endast av statsdepartementen, riksdagen, högsta domstolen, regeringsrätten och Sveriges beskickningar så ock, på sätt Konungen i kommandoväg bestämmer, inom krigsmakten.

Lilla riksvapnet må användas av andra statliga myndigheter och institutioner än i andra stycket sägs. Myndigheten eller institutionen må därvid till vapnet foga ett dess verksamhet symboliserande emblem.

Ej må någon eljest utan vederbörligt tillstånd av Konungen eller myndighet Konungen förordnat offentligen använda stora eller lilla riksvapnet, där ej fråga är om tillfällig dekorativ utsmyckning vid högtids- eller festtillfällen inom konungahuset eller nationen.

Konungen äger meddela närmare föreskrifter rörande omfattningen av den i andra och tredje styckena avsedda användningen av rikets vapen.

5 §.

Brukar någon offentligen stora eller lilla riksvapnet i strid mot vad i 4 § sägs, dömes till böter högst 500 kronor.

Samma lag vare, där någon håller till salu eller offentligen brukar stora eller lilla riksvapnet, där vapnets framställning i väsentliga delar skiljer sig från vapenbeskrivningen i 2 och 3 §§.

Denna lag träder i kraft den 196 , dock må redan befintligt riksvapen, som ingår som dekorativ utsmyckning av byggnad, bestå ändå dess användning strider mot vad i 4 § är stadgat, därest vapnet icke utan olägenhet kan avlägsnas. Genom lagen upphäves lagen den 15 maj 1908 (nr 65) om rikets vapen.

Bilaga 1:4
Förslag i betänkandet
SOU 1966:62

Förslag till

Lag angående rikets flagga

Härigenom förordnas som följer.

1 §.
Svenska flaggan är blå med gult kors.
Korset skall vara vinkelrätt ställt mot flaggans kanter.

2 §.
Flaggan föres dels såsom tvärskuren och dels såsom tretungad.
Å den tvärskurna flaggan skall hela bredden förhålla sig till hela längden som 10 till 16. I övrigt skola de inbördes måtten vara: vartdera av de båda inre fältens bredd 4 och längd 5; vartdera av de båda yttre fältens bredd 4 och längd 9; korsarmarnas bredd 2.
Å den tretungade flaggan skall hela bredden förhålla sig till hela längden med tungor som 10 till 20. I övrigt skola de inbördes måtten vara: vartdera av de båda inre fältens bredd 4 och längd 5; vartdera av de båda yttre fältens bredd 4 och längd, tungorna oräknade, 5; tungornas längd 8; korsarmarnas bredd 2. Ej må de yttre tungornas ytterkanter bilda vinkel med flaggans över- eller underkant.

3 §.
Flaggans blå och gula färger skola vara av den nyans, varom närmare föreskrifter meddelas av Konungen.

4 §.
Konungen och med Hans tillstånd medlem av konungahuset må föra tretungad flagga med eller utan stora eller lilla riksvapnet å vitt fält i korsets mitt.

5 §.
Statsdepartementen, riksdagen, högsta domstolen, regeringsrätten och Sveriges beskickningar föra tretungad flagga.

6 §.
Inom krigsmakten föres tretungad flagga såsom örlogsflagga på sätt Konungen i kommandoväg bestämmer.

7 §.
I övrigt flaggas med tvärskuren flagga.

8 §.
För utmärkande av befäl må i örlogsflagga vissa tecken föras i övre inre fältet enligt bestämmelser som Konungen i kommandoväg meddelar.

9 §.

Flagga må ej i vidare mån än som följer av 4 och 8 §§ förses med märken, bokstäver eller andra tecken.

10 §.

Den som brukar tretungad flagga, där sådan icke må föras, eller brukar flagga, därå obehörigen anbragts märke, bokstav eller annat tecken, eller till salu hållen flagga, vilken icke håller de i 2 § bestämda inbördes måtten eller som till färgen uppenbarligen skiljer sig från vad i 3 § föreskrives, dömes till böter högst 500 kronor.

Vad sålunda är stadgat avser varje flagga, vari ett mot kanterna vinkelrätt ställt gult kors är anbragt på blå botten, evad flaggan är avsedd att hissas eller att föras som fana eller standar.

Denna lag träder i kraft den 196 . Genom lagen upphäves lagen den 22 juni 1906 (nr 55) angående rikets flagga.

Bilaga 1:5
Förslag i betänkandet
SOU 1966:62

Förslag till

Kungörelse angående allmänna flaggdagar och annan officiell flaggning

Härigenom förordnas som följer.

1 §.
Å svenska staten här i riket tillhöriga eller av svenska staten disponerade byggnader, inrymmande statliga myndigheter och institutioner, så ock vid Sveriges beskickningar och lönade konsulat, skall å nedannämnda allmänna flaggdagar sådan svensk flagga vara hissad, som av myndigheten eller institutionen enligt vad därom är stadgat må begagnas.

2 §.
Allmänna flaggdagar äro
Nyårsdagen
den 28 januari; H. K. H. Kronprinsens namnsdag
Påskdagen
den 30 april; H. K. H. Kronprinsens födelsedag
den 1 maj
Pingstdagen
den 6 juni; H. M. Konungens namnsdag samt Svenska flaggans dag
den 11 november; H. M. Konungens födelsedag
Juldagen; så ock
dag för val i hela riket till riksdagens andra kammare.

3 §.
Där det vid andra tillfällen än i 2 § sägs finnes påkallat att flaggning i den omfattning och med sådan flagga, som i 1 § avses, äger rum, bestämme Konungen eller myndighet Konungen förordnat om sådan flaggning.

4 §.
Finnes för särskilt fall påkallat att inom viss ort här i riket flaggning äger rum å byggnader, som i 1 § avses, bestämme därom för Stockholm Konungen eller myndighet Konungen förordnat och eljest vederbörande landshövding.

5 §.
Å statlig myndighets eller institutions byggnad må efter bestämmande av myndighetens eller institutionens chef flaggning äga rum på dag, som för myndigheten eller institutionen är av särskild betydelse.

6 §.
Flaggan hissas under månaderna mars–oktober klockan 8 och under månaderna november–februari klockan 9 samt nedhalas vid solens nedgång, dock senast klockan 21.

7 §.

Riksdagen lärer jämväl flagga å sina byggnader i enlighet med vad nu sagts.

8 §.

För krigsmakten gäller därjämte vad om flaggning kan vara eller bliva i kommandoväg stadgat.

Denna kungörelse träder i kraft den 196 .

Bilaga 1:6
Förslag i betänkandet
SOU 1966:62

Förslag till

Kungörelse angående färgerna i rikets flagga

Kungl. Maj:t har med stöd av 3 § lagen den 196 angående rikets flagga funnit gott stadga som följer.

1 §.
De i lagen angående rikets flagga angivna färgerna skola vara av sådan nyans, att jämlikt det kolorimetriska standardreferenssystemet enligt CIE 1931 vid belysning med standardljuskälla C med en infallsvinkel mot ytan av 45° och observation vinkelrätt mot den belysta ytan följande luminansfaktorer Y och kromaticitetskoordinater x och y erhållas, nämligen för den blå färgen $Y = 8.5$; $x = 0.200$ och $y = 0.207$ samt för den gula färgen $Y = 44.1$; $x = 0.464$ och $y = 0.453$. Det förutsättes härvid, att värdet av luminansfaktorn Y för magnesiumoxid är = 100.

2 §.
Tillverkare och försäljare av flaggor äga att för kontroll av att de i flaggduksmaterial förekommande blå och gula färgnyanserna äro i enlighet med i 1 § angivna värden till statens provningsanstalt insända materialprov tillika med varudeklaration och redogörelse för använda färger och för infärgningsförfarandet.

3 §.
Provningsanstalten skall i sitt yttrande över resultatet av verkställd kontroll jämväl uttala sig om färgbeständigheten hos de insända materialproven.

4 §.
Tillverkare och försäljare av flaggor äge ock hos statens provningsanstalt utbekomma genom provningsanstaltens försorg anskaffade prov å färger, vilka hålla de i 1 § angivna värdena.

Denna kungörelse träder i kraft den 196 .
Genom densamma upphäves kungörelsen den 18 september 1908 (nr 119) angående likare å mönsterfärger för rikets flagga.

Bilaga 2

Sammanställning av remissyttrandena över departementspromemorian (Ds Ju 1981: 4) Sveriges riksvapen och Sveriges flagga

REMISSINSTANSER

Efter remiss har yttranden över promemorian avgetts av överbefälhavaren, statens heraldiska nämnd, kommerskollegium, patent- och registreringsverket (patentverket), historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet, länsstyrelserna i Stockholms, Kronobergs, Örebro och Malmöhus län, vetenskapsakademien, vitterhets-, historie- och antikvitetsakademien (vitterhetsakademien), akademien för de fria konsterna (konstakademien), statens provningsanstalt, riksmarskalksämbetet, Sveriges industriförbund, Stiftelsen Svenska Flaggan, Svenska FN-förbundet, Stiftelsen Svenskt Färgcentrum och Skandinaviska Färginstitutet AB. Härutöver har skrivelser inkommit från armémuseum, Standardiseringskommissionen i Sverige (SIS), avdelningsdirektören Uno Lindgren, f. d. kanslirådet Nils af Malmborg och överstelöjtnanten Åke Thott.

REMISSYTTRANDENA

1 Allmänna synpunkter

Förslagen i promemorian tillstyrks så gott som genomgående. Från en del håll förs dock fram förslag till mindre ändringar eller tillägg.

Till de instanser som tillstyrker promemorieförslaget i sin helhet i föreliggande skick hör *historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet, länsstyrelserna i Stockholms, Örebro* och *Malmöhus län, vetenskapsakademien, vitterhetsakademien, riksmarskalksämbetet, Sveriges industriförbund* och *Stiftelsen Svenska Flaggan.*

Vetenskapsakademien och *vitterhetsakademien* konstaterar, var och en för sig, med tillfredsställelse att förslagen i den nu aktuella departementspromemorian i stort sett tillgodoser de önskemål som resp. akademi framförde i remissvar år 1967.

Riksmarskalksämbetet hälsar med tillfredsställelse de framlagda förslagen, vilkas genomförande sägs undanröja nuvarande oklarheter beträffande den rättsliga regleringen av det berörda området.

2 Sveriges riksvapen

2.1 Vapenbeskrivningarna

Vad gäller beskrivningen av de båda riksvapnen, särskilt *stora riksvapnet*, har utförliga synpunkter lämnats av *avdelningsdirektören Uno Lindgren*, som bl. a. anför.

Det gyllene korset med *raka* korsarmar förekommer – – – under 1500-talet som kungligt och furstligt värdighetstecken. Korset bör därför ha raka korsarmar, enär det ju är samma kors som i flaggan. De sköldhållande lejonen böra ej ha kluvna svansar, som är en stilföreteelse från renässansen utan berättigande i våra dagar. Kronan på sköldhållarna är ej en rangkrona utan en heraldisk krona och bör därför vara öppen såsom i t. ex. Luxemburgs vapen. – – – I 2 §, 1 st. förekommer en oriktig formulering "kungliga husets dynastivapen", vilket bör rättas till antingen "kungliga husets vapen" eller "dynastiens vapen". – – – Med den kännedom man nu har om folkungavapnets utseende, då det var riksvapen, böra "strömmarna" rättas till "ginbalkvis ställda kavlar" såsom föreslås i Berghmans arbete "Dynastien Bernadottes vapen och det svenska riksvapnet". Uttrycket "gående strömmar" är f. ö. felaktigt, enär "gående" i heraldiska beskrivningar användes om djur. – Uttrycket "däröver" i 2 §, 2 st. är direkt felaktigt och måste vara "överlagda med" för att giva den bild man avser. I 3 st. förekommer "däröver" i rakt motsatt betydelse till i 2 st. och bör rättas till "ovan åtföljd av". – – – "Vasaättens vapen" bör förtydligas med "kungliga Vasaättens vapen", enär vapnets utseende och tinkturer tidigare varit annorlunda. Vidare bör "vase i guld" rättas till "*av* guld". – – – Uttrycket "Ätten Bernadottes vapen" i 2 §, 3 st. bör – – – rättas till "Dynastiens Bernadottes vapen". – – – Bron bör göras böjd och vara åtföljd ovan av endast den napoleonska örnen på sin åskvigg. – – – Sedan utdelningen av svenska ordnar till svenska medborgare upphört, kan man ifrågasätta riktigheten av att låta riksvapnen prydas med serafimerorden. En begränsning till enbart vapnet för konungen-stormästaren kunde dock tänkas. Uttrycket "insignier" är oklart och bör vara "kedja", enär orden även har andra insignier.

Även *statens heraldiska nämnd* och *armémuseum* anser att uttrycket "en vase *i* guld" bör bytas mot "en vase *av* guld". Enligt *överstelöjtnanten Åke Thott* bör i tydlighetens intresse utsägas att Vasaättens vapen innehåller "en stormvase av guld".

Såvitt gäller *lilla riksvapnet* tillstyrker *patentverket* att ett emblem bestående av enbart de tre kronorna ställda två över den tredje betraktas som lilla riksvapnet och att en bestämmelse härom intas i lagen. Emellertid anser verket att 3 § i lagförslaget inte har fått en nöjaktig lydelse i detta avseende. Patentverket föreslår därför att 3 § andra och tredje styckena får följande lydelse: "Den i vapnet ingående skölden kan omges av serafimerordens insignier. – Såsom lilla riksvapnet skall jämväl anses trekronorsemblemet utan sköld och kunglig krona."

I samma riktning uttalar sig *statens heraldiska nämnd* och *armémuseum*, som menar att ett vapen inte kan förekomma utan sköld, varför det inte är heraldiskt korrekt att ange att lilla riksvapnet får brukas även utan sköld. Dessa instanser förordar att 3 § tredje stycket ändras till: "Lilla riksvapnet får brukas även utan ordensinsignier. De tre öppna kronorna av guld ställda två över en kan brukas fristående utan sköld och är då att jämställa med lilla riksvapnet."

Kommerskollegium ansluter sig till den i promemorian uttalade uppfattningen att varje återgivande av tre kronor, två ställda över den tredje, utgör lilla riksvapnet. Denna uppfattning överensstämmer också med den praxis kollegiet tillämpat vid prövning av ärenden enligt lagen (1970: 498) om skydd för vapen och vissa andra officiella beteckningar. Vidare framhåller kollegiet att kollegiet i vissa fall bedömt att de tre kronorna ordnade på annat sätt är förväxlingsbart med lilla riksvapnet varför också sådana fall har föranlett prövning enligt lagen. Däremot har kollegiet inte – som görs i promemorian – ansett att varje återgivning av tre kronor utgör en erkänd symbol för landet och därmed alltid bör åtnjuta skydd enligt ovannämnda lag.

Stiftelsen Svenskt Färgcentrum och *Skandinaviska Färginstitutet AB* noterar att färgerna i riksvapnen inte preciseras mer än med orden "blått", "rött" och "purpur" och ställer frågan om riksvapnens blå färg skall överensstämma med flaggans blå färg.

2.2 Användningen av riksvapnen

Mot förslaget i promemorian om riksvapnens användning har ingen erinran framförts från remissinstansernas sida.

Patentverket erinrar om att enligt lagförslaget även andra än de i paragrafen särskilt uppräknade får använda stora riksvapnet om särskilda skäl föreligger. Patentverket påpekar att verket sedan gammalt har använt stora riksvapnet på patentbrev och vissa registreringsbevis samt i stämplar som härigenom får ett högtidligt utseende. Det är enligt patentverket önskvärt – inte minst med tanke på att en stor del av verkets kunder är utländska uppfinnare och företag – att denna användning får fortsätta. Detta bör enligt verket även kunna ske inom ramen för den föreslagna regeln.

2.3 Formen för en ny reglering

Förslaget att 1908 års vapenlag ersätts av en ny författning, beslutad av riksdagen, i samma ämne har inte föranlett någon erinran från remissinstanserna. Förslaget till utformning av den nya lagen har däremot kommenterats från några håll, även bortsett från utformningen av vapenbeskrivningarna.

Enligt *avdelningsdirektören Uno Lindgren* bör i 1 § stå att riksvapnen är symbol för Sverige, vilket är ett vidare begrepp än svenska staten.

Armémuseum förordar att begreppet "statschefen" i samma paragraf ändras till "Konungen". Det förefaller enligt museet annars ologiskt att t. ex. vid uppräkning av allmänna flaggdagar tala om "Konungens" födelsedag resp. "Konungens" namnsdag medan i sammanhang med riksvapnet används uttrycket "statschefen".

Lagtextens beskrivning av stora riksvapnet (2 §) bör enligt *statens heraldiska nämnd* följas av en motsvarande vapenbeskrivning, formulerad i vedertagna heraldiska termer. Denna kan enligt nämnden lämpligen återges i en finstilt not.

Överbefälhavaren, som biträder lagförslaget med motiveringar, gör följande kommentar.

Kommande lagen och dess grund synes inte vara skäl för ändringar i nuvarande Tjänstgöringsreglementet för försvarsmakten (TjRF) i de delar (bilagan 1:3) som anger stora och lilla riksvapnet för särskilda tecken och skyltar. Motsvarande är förhållandet beträffande föreliggande förslag till nytt tjänstereglemente.

Likaså synes lagförslaget inte ge grund för ändringar av de fanor och standar med stora resp. lilla riksvapnet som nu är fastställda för vissa förband inom försvarsmakten.

3 Sveriges flagga

3.1 Flaggningsplikten

Promemorieförslaget att någon flaggningsplikt – utöver den som f. n. gäller inom försvarsmakten – inte bör införas tillstyrks allmänt av de remissinstanser som berör denna fråga. Till dessa hör *historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet* som bestämt avstyrker att flaggningsplikten utsträcks med motiveringen att ett sådant åläggande skulle dra med sig alltför stora kostnader.

3.2 De allmänna flaggdagarna m. m.

Rekommendationen i promemorian att de allmänna flaggdagarna utökas med två, dag för val i hela riket till riksdagen och FN-dagen, biträds av remissinstanserna, liksom förslaget att bestämma flaggdagarna i en författning.

Svenska FN-förbundet uttalar sin stora tillfredsställelse med förslaget att FN-dagen blir allmän flaggdag.

Enligt *historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet* måste det anses väsentligt att midsommardagen och den 6 juni kvarstår som flaggdagar. Att dagen för allmänna riksdagsval (men ej kommunalval)

blir flaggdag tillstyrks även av nämnden, som tillägger att det kanske borde övervägas om inte också de övriga nordiska ländernas nationaldagar kunde få status av svenska flaggdagar.

Stiftelsen Svenska Flaggan noterar med glädje att den 6 juni i förslaget till förordning om allmänna flaggdagar rubriceras som "Sveriges nationaldag och Svenska Flaggans Dag".

Länsstyrelsen i Stockholms län anser att det är naturligt att de lokala organ, som hittills har svarat för firandet av Svenska flaggans dag, även efter att denna har fastställts som nationaldag, känner ansvar för att bära upp och utveckla traditionerna kring den 6 juni.

3.3 Flaggans proportioner

Förslaget att behålla flaggans nuvarande proportioner lämnas utan erinran från alla håll utom av *konstakademien*, som vidhåller sin i tidigare remissyttrande framförda uppfattning (jfr promemorian, avsnitt 3.4).

3.4 Flaggans färger

Vad i promemorian har anförts om att flaggans nuvarande färger i princip bör behållas har allmänt godtagits under remissbehandlingen.

Denna ståndpunkt intar även *historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet*, som dock uttalar att nämnden i och för sig har en viss förkärlek för en återgång till flaggans gamla färger, brukade under tidigare skeden av vår historia. Då emellertid en övergång skulle bli alltför kostnadskrävande och två flaggtyper inte gärna kan tillåtas existera sida vid sida, avstår nämnden från förslag i detta fall.

Enligt *Stiftelsen Svenskt Färgcentrum* torde beträffande färgangivelsen för flaggan i den föreslagna lagtexten den generella beskrivningen i 1 § vara tillfyllest. Däremot utgör enligt Färgcentrum angivelsen i 3 § inte på något sätt ett förtydligande, eftersom begreppet "ljust mellanblå" resp. "guldgul" saknar förankring i allmänt medvetande. När det gäller den blå färgen torde det vara så att beskrivningen närmast leder tanken till en ljust blå färg, långt från svenska flaggans blå. Enda skälet till att behålla denna text i lagen skulle då enligt Färgcentrum vara av historisk tradition på grund av att uttrycken använts i 1906 års lag.

Färgcentrum noterar vidare med tillfredsställelse att i förslaget nu en mjukare formulering används i färgbestämningarna och att dessa bestämmelser kallas riktvärden samt att lagen inte längre nödvändiggör den exaktthet som tidigare förutsattes, eftersom inga straffpåföljder skall utgå för den som inte helt lyckats uppfylla de teknologiska krav som tidigare förslag förutsatte uppfyllda.

När det gäller sättet att beskriva flaggans färger har *statens provningsanstalt, Färgcentrum, Skandinaviska Färginstitutet AB* och *SIS* avgett utförliga yttranden.

Gemensamt i yttrandena av dessa instanser framhålls att man vid bestämmande av mätdata för flaggans färger bör utgå från den nyligen av SIS – efter samarbete med bl. a. Färgcentrum och provningsanstalten – fastställda svenska standarden för ett färgbeteckningssystem (SS 01 91 00) och den som komplettering fastställda färgatlasen (SS 01 91 02). Helst – men inte med nödvändighet – bör man, enligt vad som anförs i yttrandena, välja två av de 1 412 färgprover som ingår i färgatlasen. Det i promemorian omnämnda PMS-systemet anses av Färgcentrum och Färginstitutet som helt olämpligt för färgbeteckningar i detta sammanhang.

Färginstitutet, som bl. a. har till uppgift att producera färgprover till den nämnda färgatlasen, anför att man vid framställning av färglikare för flaggan kan använda ett täckande färgmaterial som appliceras på papper.

Provningsanstalten – som utförligt redovisar olika omständigheter att beakta när flaggans färger fastställs – förordar att regeringen i stället för anstalten meddelar de föreskrifter i ämnet som behövs. Skälet till provningsanstaltens inställning i denna fråga är att promemorieförslaget aktualiserar en konfliktsituation för anstalten genom att denna skulle komma att uppträda dels som en provande institution, dels som en föreskrivande myndighet. En jävsliknande situation skulle kunna uppstå mellan dess intresse som provande institution och de intressen anstalten skall ta till vara som föreskrivande myndighet. Anstalten tillägger att det tekniska underlaget för en regeringsförordning kan erhållas genom mätdata för flaggans färger som provningsanstalten är beredd att ta fram i samarbete med statens heraldiska nämnd och konstakademien. Provningsanstalten förklarar vidare att den inte har någon erinran mot att på begäran tillhandahålla prov på färger som svarar mot de värden som anges i förordningen. Provningsanstalten förutsätter att möjligheter att ta ut en avgift för denna service skapas.

Såvitt gäller frågan om prov på färger hänvisar *Färgcenrum* till att SIS och Färginstitutet tillhandahåller prover på färger enligt den svenska standarden. Färgcentrum och/eller Färginstitutet bör delta i det förutskickade samrådet angående flaggans färger.

Konstakademien uttalar sin tillfredsställelse med förslaget att provningsanstalten har att samråda med statens heraldiska nämnd och akademien vid utarbetande av riktlinjer för färgerna på Sveriges flagga.

Sveriges industriförbund förutsätter att provningsanstalten, innan föreskrifter utfärdas, kontaktar de tillverkare som berörs.

3.5 Den tretungade flaggans användning

Förslaget att bruket av den tretungade flaggan begränsas till att gälla inom det kungliga huset och försvarsmakten tillstyrks allmänt av de instanser som uttalar sig i denna fråga, bl. a. *överbefälhavaren, statens heral-*

diska nämnd, patentverket, historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet, länsstyrelsen i Stockholms län och *armémuseum.*

Det förslag om användning av den tretungade flaggan som nu har förts fram bygger enligt *patentverket* på den tradition som skapats under 1900-talet. Som framhålls i promemorian torde i det allmänna medvetandet den tretungade flaggan förknippas närmast med det kungliga huset och försvarsmakten. Patentverket instämmer i denna uppfattning och stödjer lagförslaget i denna del.

Även *historisk-filosofiska sektionsnämnden vid Uppsala universitet* betonar att den tretungade flaggan i det allmänna medvetandet har en grundmurad prägel av kunglig flagga och örlogsflagga.

Statens heraldiska nämnd och *armémuseum* motsätter sig tanken att i militära sammanhang annat än örlogsflagga skall tillåtas förekomma. Därför bör enligt dessa instanser formuleringen "Inom försvarsmakten *får* tretungad flagga användas ..." ändras till "Inom försvarsmakten *skall* tretungad flagga användas ...".

Enligt *avdelningsdirektören Uno Lindgren* är det vid flagglagens revision angeläget, att den tretungade flaggans mera än 300-åriga tradition som statsflagga återknytes. I t. ex. Danmark och Norge är de statliga flaggorna tungade, framhåller Lindgren. Liknande synpunkter framförs av *f. d. kanslirådet Nils af Malmborg.*

3.6 Frågan om straffsanktioner

Som förut har berörts uttalar *Färgcentrum* sin tillfredsställelse med det förhållandet att någon straffpåföljd inte föreslås för den som inte helt lyckas tillgodose de tekniska kraven på färgerna i flaggan. Förslaget att avstå från straffsanktioner har i övrigt inte kommenterats från något håll.

3.7 Tiden för flaggans hissande och halande

Promemorians rekommendation att inte författningsreglera när på dygnet flaggan i förekommande fall skall vara hissad har berörts bara i två yttranden.

Stiftelsen Svenska Flaggan finner det positivt att någon reglering om flaggtider inte avses bli meddelad. Detta ligger helt i linje med stiftelsens uppfattning som den redovisats i årsberättelsen under ett antal år under rubriken "Liberalare flaggregler. En upplysningsfråga". Ur 1980 års årsberättelse för stiftelsens styrelse, som stiftelsen har bifogat, kan följande avsnitt under den angivna rubriken återges.

Bland den civila allmänheten förekommer en utbredd uppfattning att "lagbrott" föreligger om flaggan hissas eller nedhalas på andra tider än de som vunnit hävd. Många anmälningar till stiftelsens expedition vittnar härom. Då lagar saknas kan emellertid så inte vara fallet.

Självfallet måste det betraktas som ett mycket positivt drag att svensken i gemen vill honorera sin flagga genom ett formellt korrekt handhavande.

Enligt styrelsens uppfattning får emellertid formalismen ej drivas så långt att flaggning uteblir om "normtiderna" ej kan hållas eller att nya flaggstänger ej resas p. g. a. att flaggning ej kan förväntas ske på "officiella tider".

Mot angiven bakgrund vill styrelsen framhålla att *frihet råder för civila företag och enskilda personer att flagga på tider vederbörande själv bestämmer dock att flaggan lämpligen ej bör vara hissad i mörker.*

Styrelsen hemställer om läns- och lokalkommittéers liksom enskilda personers benägna medverkan att lokalt sprida upplysning härom. Genom styrelsens försorg har meddelanden om flaggreglernas liberalisering tillställts bokförlag m. fl. som trycka almanackor (motsv.).

Enligt *länsstyrelsen i Kronobergs län* talar övervägande skäl för att de nu tillämpade och allmänt accepterade klockslagen för flaggans hissande och halande anges i den föreslagna förordningen om allmänna flaggdagar.

3.8 Vissa särskilda frågor angående författningsregleringen

Utöver de synpunkter på författningsregleringen av de olika spörsmålen som sammanhänger med Sveriges flagga vilka har framgått tidigare skall här redovisas följande.

Statens heraldiska nämnd och *armémuseum* anser att 4 § andra stycket andra meningen i promemorians förslag till lag om Sveriges flagga är missvisande i fråga om begreppet befälstecken, eftersom en (örlogs)flagga ej kan vara befälstecken. Inom försvarsmakten råder, enligt vad som framhålls i yttrandena, en bestämd åtskillnad mellan dessa båda begrepp. Meningen föreslås därför erhålla följande ändrade lydelse: "Örlogsflagga kan förses med beteckning för flaggman (= olika antal vita femuddiga stjärnor) men är då att betrakta som befälstecken och ej som örlogsflagga."

Armémuseum föreslår vidare att "Statschefen" i samma paragraf byts mot "Konungen".

Beträffande förslaget till förordning om allmänna flaggdagar anför *överbefälhavaren* och *armémuseum* att begreppet "Kronprinsessan" bör ändras till "tronföljaren". Sistnämnda remissinstans föreslår vidare att man av praktiska skäl gör åtskillnad mellan flaggdagar med *fast* datum (nationaldagen, nyårsdagen, pingstdagen m. fl.) och flaggdagar med *föränderligt* datum (Konungens och Drottningens födelse- och namnsdagar m. fl.). Med nämnda gruppering som grundval kan sedan de årliga flaggdagarna enligt armémuseum fastställas i en särskild förteckning i samband med almanackans tillkomst.

Innehåll

Propositionen 1
Propositionens huvudsakliga innehåll 1
Lagförslag 2
1. Förslag till lag om Sveriges riksvapen 2
2. Förslag till lag om Sveriges flagga 3
Utdrag av protokoll vid regeringssammanträde den 4 februari 1982 . 4
1. Inledning 4
2. Sveriges riksvapen 6
3. Sveriges flagga 11
4. Hemställan 16
5. Beslut 16

Bilaga 1 Departementspromemorian (Ds Ju 1981: 4) Sveriges riksvapen och Sveriges flagga 17
Bilaga 2 Sammanställning av remissyttrandena över Ds Ju 1981: 4 63

Norstedts Tryckeri, Stockholm 1982